

Fotografering av siktede i straffesaker

En presentasjon av siktedes vern mot fotografering etter domstoloven § 131 a med de begrensninger som følger av vernet av ytringsfriheten for pressefotografene etter Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 10.

Kandidatnummer: 156901
Leveringsfrist: 2. juni 2008
Veileder: Nils A. Dalseide

Til sammen 14 997 ord

01.06.2008

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	4
1.1 Hovedproblemstilling	4
1.2 Bakgrunnen for valg av oppgave	4
1.3 Avgrensning	4
1.4 Definisjoner og begrepsbruk	5
1.5 Rettskildegrunnlaget	5
1.6 Oppgavens videre fremstilling	5
2. Retten til ytringsfrihet	7
2.1 Innledning	7
2.2 Kort historikk om ytringsfriheten frem til 1814 med fokus på Norge	7
2.3 Hensyn bak ytringsfriheten	8
2.4 EMK artikkel 10	9
2.4.1 Innledning	9
2.4.2 Rettighetsdefinisjonen	10
2.4.3. Inngrep i ytringsfriheten	10
2.4.3.1 Legalitetskravet	10
2.4.3.2 Kravet til anerkjent formål	11
2.4.3.3 Det avgjørende vurderingstema: Nødvendighetskravet	11
2.5 Konvensjonsstatens skjønnsmargin i forhold til art.10	12
2.6 Oppsummering	13
3. Vernereglene for siktede	15
3.1 Innledning	15
3.2. Kort om utarbeidelsen av dl. § 131a	15
3.3 Hensyn bak fotograferingsforbudet	16
3.3.1 Nærmere om personvernet	17
3.3.1.1 Definisjoner	17
3.3.1.2 Hensyn bak personvernet	17
3.3.1.3 Det ulovfestede personvern	17
3.4 Kort om fotograferingsforbudet i Norden	18
3.5 Vilkårene i dl. § 131a første ledd	18
3.5.1 "under forhandlingene"	18
3.5.2 "i straffesaker"	19
3.5.3 "den siktede eller domfelte"	20
3.5.4 "fotografering, filmopptak og opptak for radio eller fjernsyn"	20
3.5.5 Tegninger	20
3.5.6 "på veg til eller fra rettsmøtet"	21
3.5.7 "under opphold i den bygning hvor rettsmøtet holdes"	21
3.5.8 Samtykke til fotografering	22
3.6 Dispensasjonsadgangen	22
3.6.1 Innledning	22
3.6.2 Hensyn bak dispensasjonsadgangen	23
3.6.3 "særlige grunner"	24

3.6.4 Forskrift av 15. november 1985	24
3.6.4.1 Innledning	24
3.6.4.2 Søknad etter § 1	24
3.6.4.3 Uttalelsesretten etter § 2	25
3.6.4.4 Hensyn bak dispensasjonen etter § 3	25
3.6.4.5 Nærmere vilkår etter § 4	26
3.6.4.6 Tilbaketrekking og sanksjoner etter § 5	26
3.7 Sanksjoner	27
3.8 Oppsummering	27
4. Ytringsfrihet eller personvern	29
4.1 Innledning	29
4.2 Offentlighetsprinsippet	29
4.3 Dl. § 131a sitt forhold til EMK art.10	30
4.3.1 Innledning	30
4.3.2 Etablering av doktrinen ”helt særegne hensyn”	30
4.3.3 Videreføring av doktrinen	31
4.4 Momenter ved identifisering av siktede i straffesaker	32
4.4.1 Innledning	32
4.4.2 Offentlig person	34
4.4.3 Forbrytelsens art	34
4.4.4 Sakens stadium	35
4.5 Kort om pressens egenjustis	35
4.6 Gjeldende rett	36
4.7 Oppsummering	37
5. Avslutning	38
5.1 Debatten om et ytterligere fotograferingsforbud	38
5.2 Hvordan bør dagens ordning være?	38
5.3 Konklusjon og veien videre	39
6. Litteraturliste	41
7. Vedlegg	44

1. Innledning

1.1 Hovedproblemstilling

Hovedproblemstillingen i denne oppgaven er hva slags vern siktede og domfelte i en straffesak har mot (uønsket) fotografering og filming, samt offentliggjøring av bildene. Oppgavens kjerne blir å vurdere den siktede og domfeltes vern mot fotografering etter domstolloven(dl.) § 131a, i forhold til pressefotografenes ytringsfrihet, når det gjelder adgangen til å ta og publisere bilder etter Den europeiske menneskerettskonvensjon(EMK) artikkel 10.

1.2 Bakgrunnen for valg av oppgave

Oppgavens hovedproblemstilling er av stor aktualitet av flere grunner: Vi ser daglig eksempler innen media på identifisering av siktede i straffesaker med navn og bilde. Det reises også jevnlig debatt, både blant folk, blant pressen og til og med på Stortinget, om hvor langt pressen kan gå i å identifisere siktede personer. Bakgrunnen for debatten, er blant annet at bruk av bilder er blitt en stadig viktigere del av den samlede nyhetsreportasje, og i noen tilfeller det bærende element for nyhetens ytring. Dette har igjen sin årsak i at bildebruk i reportasjer er med på å selge det aktuelle medieproduktet, samt at det de siste årene har skjedd en teknisk utvikling innen media, der pressens muligheter til å ta og publisere bilder og filmopptak, er blitt vesentlig forenklet.¹

Det er en klar tendens at fotoforbudet etter dl. § 131a tas mer alvorlig nå enn før, innen både rettsapparatet og media.² Det er også først de siste årene det har blitt et stort fokus på medias adgang til å få lov til å filme i rettssaker³, og Høyesterett har således først de siste årene behandlet spørsmål som tar for seg om filming i straffesaker er lovlig.⁴ Denne ”oppblomstringen” av domstolenes anvendelse av fotoforbudet har imidlertid ført til at tolkningen og praktiseringen av gjeldende regler om fotografering varierer fra dommerembete til dommerembete, noe som utgjør et problem i forhold til rettssikkerheten.⁵ Ettersom det foreligger svært skjønsmessige vurderinger innen dette rettslige område, er oppgavens hovedproblemstilling aktuell.

Et annet vesentlig moment i forhold til valg av oppgave, er at Stortinget ved lov av 4. juni 1999 nr. 37, innførte straffeloven § 390c, som blant annet innebar en noe utvidelse av fotoforbudet utenfor rettsmøtet, i forhold til hva som fremkommer av dl. § 131a første ledd andre setning. Strl. § 390c trådte imidlertid ikke i kraft⁶ mye på grunn av at bestemmelsen var for omfattende enn det som opprinnelig var siktemålet med den.⁷ Det at Stortinget nylig har villet stramme inn på pressens adgang til å fotograferer siktede eller domfelte i tilknytning til straffesaker, gjør derfor oppgavens hovedproblemstilling aktuell.

1.3 Avgrensning

¹ Haaheim 2000 s.11

² Schjøtz 1996 pkt 4.5

³ Ellingsen 2006 s.11

⁴ Se Rt.2003 s.593 ”Valebrokk-kjennelsen”

⁵ Høringsuttalelse fra Norsk Presseforbund av 26.05.05 s.1

⁶ Kgl.res. 4. juni 1999 nr.567

⁷ Justisdepartementet i en pressemelding av 25. mai 1999

Oppgaven begrenses til å omhandle fotografering i og i tilknytning til "straffesaker", jfr. dl. § 131a første ledd første setning. Jeg vil derfor rette fokuset på vernet av siktede, fra vedkommende er siktet for en straffbar handling og frem til (rettskraftig) dom er falt. Situasjonen under soning, eller når personen har status som mistenkt eller vitne, faller således utenfor fremstillingen.

Også andre steder i lovverket er det gitt et vern mot å ta bilder av personer i enkelte sammenhenger. Disse reglene finnes i åndsverkloven § 45c første ledd bokstav a, i straffeloven §§ 390 og 390a, og i straffeloven §§ 247 flg. Av plasshensyn, avgrenser jeg mot å behandle disse bestemmelsene.

Jeg vil i den følgende fremstillingen heller ikke behandle siktede og domfeltes vern mot "opptak for radio", jfr. dl. § 131a første ledd første setning.

1.4 Definisjoner og begrepsbruk

Med "presse" eller "media" menes aviser, TV-stasjoner, internettsteder eller andre organer der fotografier eller filmopptak av siktede eller domfelte kan publiseres.

"Fotografering" omfatter i denne fremstillingen også filmopptak, der det passer inn i sin sammenheng.

Med "publisering" legger jeg til grunn at fotografiene eller filmopptakene av den siktede eller domfelte er gjort kjent for offentligheten eller en begrenset krets av personer, som for eksempel der et fotografi er trykt i en dagsavis.

Jeg vil enkelte plasser i den videre fremstillingen kun bruke begrepet "siktete". Med det menes at vedkommende er siktet, tiltalt eller domfelt i straffeprosessuell forstand.

1.5 Rettskildegrunnlaget

Jeg har i arbeidet med denne oppgaven tatt utgangspunkt i domstolloven § 131a med forskrift av 15.11.1985 nr. 1910, som omhandler reglene om vernet av siktede mot fotografering i straffesaker. Jeg har videre sett hen til Den Europeiske menneskerettskonvensjon art.10, når det gjelder pressefotografenes yringsfrihet vedrørende adgangen til å fotografere siktede.

I tillegg, har jeg innhentet mye informasjon fra for- og etterarbeidene til dl. § 131a. Jeg har videre sett på både høyesterettsdommer og avgjørelser fra Den europeiske menneskerettsdomstolen i Strasbourg. Juridisk litteratur og artikler har også utgjort en stor del av mitt arbeid med denne fremstillingen. Jeg har også latt meg inspirere av tidligere studentavhandlinger som er skrevet om dette emnet eller om beslektede emner.

1.6 Oppgavens videre fremstilling

Jeg har valgt å dele oppgaven inn i fem avsnitt. I avsnitt to vil jeg redegjøre for vernet av yringsfriheten etter art.10, med et spesielt fokus på pressens rett til å ta og publisere fotografier og filmopptak i og i tilknytning til straffesaker. I avsnitt tre vil jeg presentere vernet som siktede og domfelte har mot fotografering etter dl. § 131a, med forskrift. Jeg vil også se på hvilke unntak som kan gjøres fra hovedregelen om fotoforbudet i dl. § 131a andre

ledd. I avsnitt fire følger en vurdering av hvordan Høyesterett har vurdert fotoforbudet i forhold til de nasjonale kravene som følger av EMK art.10. Jeg vil i dette avsnittet også se på hvilke momenter som både pressen og retten kan eller skal vektlegge når de skal vurdere om det skal gjøres unntak fra fotoforbudet, henholdsvis i forhold til unntaket i dl. § 131a andre ledd første setning og etter pressens egne regler. I det siste avsnittet vil jeg vise litt av debatten om et ytterligere fotoforbud, og kort se på hvordan vernet for siktede bør være, samt konkludere.

2. Retten til ytringsfrihet

2.1 Innledning

Ytringsfriheten betraktes som en naturrett⁸, og er av grunnleggende individuell og samfunnsmessig betydning. Dersom individet hindres i å ha egne tanker, i å formulere dem eller i å motta meninger og informasjon fra andre, hemmes det i sin åndelige utvikling. Også samfunnet kan bli skadelidende dersom folk ikke skal ha anledning til å bidra med ideer til eget og til fellesskapets beste.⁹

Ytringsfrihet er ikke et presist rettslig begrep. Synet på ytringsfriheten har endret seg over årene. Man sier i dag likevel at hovedhensikten med ytringsfrihet er å sikre fri kommunikasjon når det gjelder meddelelse og mottakelse av ytringer.¹⁰ Denne sontringen dreier seg således om friheten til å motta informasjon, om meddelelsesfriheten, meningsfriheten og om retten til å holde seg taus. Mennesker har også visse rettigheter som er vernet av ytringsfriheten. Dette kan være krav på å få tilgang til informasjon og krav på å få meddelt opplysninger.¹¹

Vernet om ytringsfriheten er i norsk rett nedfelt i Grunnloven (Grl.) § 100. I den nylig reviderte lovbestemmelsen fastslås utgangspunktet i første ledd, der det heter at ”Ytringsfrihet bør finde sted”. Grl. § 100 presiserer videre i bestemmelsen vernet for både meddelelse og mottakelse av ytringer.

I Den europeiske menneskerettskonvensjon av 1950 (EMK) art.10 og i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter av 1966 (SP) art. 19 finner man ytterligere vern av ytringsfriheten. Disse regelverkene skal sikre en minimumsbeskyttelse av ytringsfrihet på et globalt (SP) og regionalt (EMK) nivå.¹² Ordlyden til de to bestemmelsene er nokså like, og konvensjonene er gjort en del av norsk rett gjennom Menneskerettsloven av 1999 § 2. Det er her lite tvilsomt at EMK art.10 har større praktisk betydning for norsk rett enn hva SP art. 19 har¹³ og jeg vil derfor ikke behandle SP art. 19 ytterligere i denne fremstillingen.

Jeg vil i det følgende avsnitt gi en kort presentasjon av ytringsfriheten, med fokus på dens vern etter art.10 nr. 1, og deretter se hva som kan begrunne et inngrep i ytringsfriheten etter art.10 nr 2. Dette gjør jeg slik at jeg senere i fremstillingen kan vise hvilken dominerende stilling art.10 har i forhold til norsk rett når det gjelder adgangen til å fotografere siktede i straffesaker etter dl. § 131a. Jeg vil i det følgende avsnitt vektlegge vernet om den visuelle ytringsfriheten – det vil si pressens adgang til å ta og publisere fotografier og filmopptak av siktede i straffesaker – der det passer inn i fremstillingen.

2.2 Kort historikk om ytringsfriheten frem til 1814 med fokus på Norge

⁸ Kvam og Røssland 1998 s.53

⁹ Aall 2004 s.205-206

¹⁰ Eggen 1999 s.173

¹¹ Eggen 2002 s.28-29

¹² Eggen 1999 s.176

¹³ Eggen 2002 s.24

Offentlig debatt og samtale har røtter tilbake til antikkens Hellas og dets folkestyre.¹⁴ Det normale i menneskesamfunnene, også i Norge, var tidligere at samfunnsautoritetene utøvet kontroll med både de tekstene som lå til grunn for samfunnsordenen, og med fortolkerne av tekstene.¹⁵

Utviklingen mot et samfunn med tvangsfri kommunikasjon som ideal, hadde sitt utgangspunkt i at det var vanskelig å kontrollere kommunikasjon i det private rom. Et avgjørende element mot dette idealet, var den vitenskapelige rettssaken mot Galileo Galilei i 1633.¹⁶ Her stod tvisten mellom de teologiske makthavere og Galilei, som representant for den frie forskning.¹⁷

1600-tallet var generelt en "istid" for ytringsfriheten i Europa. På 1700-tallet, i opplysningstiden, skjedde det derimot en oppmykning av ytringsfriheten. I 1770 fikk kongens førsteminister Johann Friedrich Struense således innført en omfattende trykkefrihet.¹⁸ Nå sirkulerte en rekke tidsskrifter og aviser blant befolkningen som ga rom for masseutbredte meninger og debatter.¹⁹

Det var først ved menneskerettighetenes gjennombrudd, i kjølvannet av opplysningstidsfilosofene, at prinsippet om ytringsfrihet ble nedfelt i de nasjonale forfatninger, som den franske rettighetserklæringen av 1789 og den amerikanske Bill of Rights av 1791.²⁰

Ved vedtakelsen av Grl § 100 i 1814 fikk Norge på nytt et forsterket vern når det gjaldt ytringsfriheten. Her het det i bestemmelsens første ledd at "Trykkefrihed bør finde sted", som var et forbud mot forhåndssensur.

2.3 Hensyn bak ytringsfriheten

Det er opp igjennom tidene gitt mange ulike begrunnelser for vernet om ytringsfriheten. Ytringsfriheten begrunnes i dag normalt ved henvisning til tre prinsipper: sannhetsprinsippet, autonomiprinsippet og demokratiprinsippet.²¹ Alle forutsetter de en "tvangsfri kommunikasjon".²² Prinsippene retter seg videre mot vernet av ytringsfriheten i det offentlige rom, og ikke i det private rom, altså ikke hva som snakkes om rundt middagsbordet under et familieselskap.

Sannhetsprinsippet går ut på at en utstrakt ytringsfrihet er viktig for å avdekke sannheter samt å øke ens innsikt, og at restriksjoner i ytringsfriheten vil kunne hindre at fakta og ny innsikt blir offentlig kjent.²³ Når det gjelder spørsmålet om hvordan dette prinsippet stiller seg i forhold til pressens adgang til å fotografere siktede i straffesaker, er det av

¹⁴ Haaheim 2000 s.22

¹⁵ NOU 1999:27 s.37

¹⁶ Op.cit. s.37

¹⁷ Op.cit. s.20-21

¹⁸ Op.cit. s.38-39

¹⁹ Haaheim 2000 s.23

²⁰ Aall 2004 s.205

²¹ NOU 1999:27 s.20

²² Op.cit. s.9

²³ Eggen 2002 s.37

betydning at pressen direkte iakttar og fotograferer det som beskrives, i stedet for å bygge på hva andre har sett.²⁴

Med autonomiprinsippet menes det at enhver restriksjon i personers rett til å høre, lese, snakke, skrive eller ytre seg på annen måte, begrenser det enkelte menneskets modning og personlighetsutvikling. Mennesket må derfor gis blant annet disse vilkår for å kunne utvikle seg til fullverdige mennesker.²⁵ Autonomiprinsippet er imidlertid ikke i seg selv en sentral begrunnelse for visuell oppmerksomhet rundt en siktet i en straffesak. Dette prinsippet tar heller sikte på å begrunne tanke- og meningsfriheten.²⁶

Demokratiprinsippet er kanskje det viktigste argumentet bak ytringsfriheten.²⁷ Et aspekt ved dette prinsippet er at myndighetene bør tillate ytringsfrihet for å kunne gjøre seg kjent med folks behov og eventuelle svakheter ved de eksisterende lovene, slik at de på den måten kan arbeide mot et bedre samfunn. Et annet aspekt ved demokratiprinsippet er at ytringsfriheten er en nødvendig forutsetning for at borgerne skal kunne delta i og ha innflytelse over beslutningsprosessene i samfunnet.²⁸ Demokratiprinsippet har tradisjonelt aldri vært noen god begrunnelse for adgangen til å ta bilder av siktede. Det har sammenheng med at pressebilder tidligere ikke stod så sentralt i nyhetsformidlingsbildet. Men i takt med medieutviklingen, må prinsippet i dag sies å omfatte adgangen til å fotograferer siktede i straffesaker.²⁹

2.4 EMK artikkel 10

2.4.1 Innledning

EMK ble ratifisert av Norge 15. januar 1952, og trådte i kraft 3. september året etter. Konvensjonen ble likevel til langt ut på 1980-tallet ikke ofte påberopt, og var sjelden gjenstand for fortolkning ved norske domstoler.³⁰

Artikkel 10 er bygget opp slik at det gis en rettighetsdefinisjon av ytringsfriheten i nr. 1 første og andre punktum. I bestemmelsens første ledd tredje punktum og i andre ledd, angis det hva som tillater inngrep i ytringsfriheten. En krenkelse av art.10 foreligger dersom det er grepet inn i en persons rettigheter etter ytringsfrihetsdefinisjonen i første ledd, og vilkårene for inngrep etter andre ledd ikke er oppfylt.

Reglene i EMK art. 15, 16 og 17 tillater ytterligere inngrep i ytringsfriheten. Ytringsfriheten kan også være krenket dersom inngrepet er diskriminerende etter EMK art. 14. Jeg vil imidlertid ikke komme nærmere inn på disse bestemmelsene.

I den videre fremstillingen, vil jeg først greie kort ut om rettighetsdefinisjonen etter art.10 nr. 1. Jeg vil deretter vise hva som tillater inngrep i ytringsfriheten etter bestemmelsens andre ledd. Tre kumulative vilkår må her være oppfylt: Inngrepet må være foreskrevet i lov, inngrepet må tjene et eller flere av de uttømmende formålene som er angitt i art.10 nr. 2, og

²⁴ Haaheim 2000 s.27

²⁵ Eggen 2002 s.81

²⁶ Haaheim 2000 s.28

²⁷ Castberg 1965 s.165

²⁸ Eggen 2002 s.55

²⁹ Haaheim 2000 s.31

³⁰ Op.cit. s.45

inngrepet må være nødvendig i et demokratisk samfunn. Særlig har nødvendighetskravet vært problematisk når det gjelder art.10 sitt forhold til dl. § 131a³¹, og jeg har i det følgende lagt avgjørende vekt på dette vilkåret.

Inngrep i ytringsfriheten skal videre tolkes strengt.³² Jeg legger for øvrig til grunn at inngrepet er foretatt av ”offentlig myndighet”, jfr. art.10 nr 1 andre setning, som også er et vilkår for et legitimt inngrep i ytringsfriheten.

2.4.2 Rettighetsdefinisjonen

Hovedregelen etter art.10 nr. 1 første setning er at ”Enhver har rett til ytringsfrihet”. Etter art.10 nr. 1 andre setning omfatter ytringsfriheten retten til å ha ”meninger” og til å motta og meddele ”opplysninger og ideer”. Praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) viser at vilkåret ”opplysninger og ideer” ikke bare omfatter språklige ytringer, men enhver ytring som gir uttrykk for et meningsinnhold. Eksempler på dette er malerier, fotografier, skulpturer, ytringer i form av bekledning, eller fysiske ytringer som gir uttrykk for en meningsytring.³³ Art.10 beskytter således både pressens informasjonsfrihet, som er fotograferingsadgangen, og meddelelsesfriheten, altså adgangen til å publisere bildet.

Pressefriheten blir ofte fremhevet som en av de viktigste sidene av ytringsfriheten. Det sies at retten til å omtale offentlige rettsprosesser i media må antas å ligge i kjerneområdet til art.10.³⁴ Dette har bakgrunn i at pressen skal være publikums garanti for at rettsaker avholdes etter de rettsregler som foreligger. Pressen er således ”the public watchdog”³⁵, eller offentlighetens vaktbikkje.

2.4.3. Inngrep i ytringsfriheten

2.4.3.1 Legalitetskravet

Et vilkår etter art.10 for å kunne begrense ytringsfriheten, er at dette skjer i lovs form – i art.10 nr. 2 beskrevet som ”foreskrevet ved lov”. Ordlyden til ”lov” angir for det første at det må foreligge en norm i den innklagede stats nasjonale rett.³⁶ Vilåret ”lov” skal forstås etter sin materielle betydning, og omfatte hva vedkommende konvensjonsstat anser som lov, eksempelvis formelle lover, delegasjonslovgivning og normer utledet av rettspraksis.³⁷ Innen norsk rett er fotoforbudet i dl. § 131a eksempel på et unntak fra ytringsfriheten som har hjemmel i lov.

EMD-praksis har videre uttalt at den nasjonale loven må tilfredsstillende kvalitative krav til forutberegnelighet ved å være tilgjengelig og så presis som mulig.³⁸

Kravet om tilgjengelighet innebærer et krav om publisering av de rettskilder som den rettslige normen utledes fra, og at normen må være så presist forankret at borgeren til en viss

³¹ Rt.2003 s.593

³² Sunday Times 13166/87 avsnitt 50 bokstav a

³³ Eggen 1999 s.179

³⁴ Kolsrud 2002 s.40

³⁵ Sunday Times 13166/87 avsnitt 50 bokstav b

³⁶ Silver avsnitt 86

³⁷ Eggen 1999 s.184

³⁸ Aall 2004 s.106

grad – og om nødvendig med juridisk assistanse – kan forutse hvilke konsekvenser ens utøvelse av ytringsfriheten kan få. Innen norsk rett, må det for at kravet til tilgjengelighet skal være oppfylt, sannsynligvis i tillegg kreves at det oppstilles et prejudikat eller at det er utledet en rettsnorm av juridisk teori.³⁹

Kravet til rettsnormens presisjon vil variere alt etter hvilket rettsområde normen regulerer. Presisjonskravet vil for eksempel være høyere på et område som egner seg for presis rettsregulering, slik som innen et teknisk område hvor det er utstrakt bruk av presise tekniske faguttrykk.⁴⁰ EMD har også lagt til grunn prinsippet om at alvorlige inngrep krever mer presis hjemmel enn trivielle inngrep.⁴¹

2.4.3.2 Kravet til anerkjent formål

Et inngrep i ytringsfriheten må ta sikte mot et eller flere av de uttømmende⁴² oppnevnte formålene i art.10 nr. 2. De lovbestemte formålene som er aktuelle i forhold til fotografering av siktede i straffesaker, er hensynet til ”å verne andres(siktedes) omdømme eller rettigheter”, ”eller for å bevare domstolenes autoritet og upartiskhet”.⁴³

Det følger av ordlyden ”av hensyn til”, jfr. art.10 nr. 2, at kravet til et legitimt formål vil være oppfylt selv om inngrepet ikke kan sies å konkret fremme formålet, så lenge inngrepet kun tar *sikte*⁴⁴ mot et eller flere av formålene. Hvorvidt formålet konkret vil fremmes, trekkes først inn ved vurderingen av om inngrepet er ”nødvendig[e] i et demokratisk samfunn”, jfr. art.10 nr. 2.⁴⁵

2.4.3.3 Det avgjørende vurderingstema: Nødvendighetskravet

Et tredje vilkår for at et inngrep i ytringsfriheten skal være legitimt, er at det må være ”nødvendig[e] i et demokratisk samfunn”, jfr. art.10 nr 2. Begrepet er en rettslig standard som i all hovedsak går ut på at de hensyn som begrunner inngrepet i ytringsfriheten må veies opp mot inngrepets konsekvenser for ytringsfriheten.⁴⁶ Det generelle utgangspunktet i denne vurderingen er ytringsfrihet, og inngrepet må være ”convincingly established”⁴⁷ for at det skal kunne begrunne et unntak fra dette.

EMD- og kommisjonspraksis har opp igjennom tidene presisert innholdet i nødvendighetsvurderingen, og vist at kravet til et rettmessig inngrep ligger et sted mellom ytterpunktene hva som er ”uomgjengelig” og hva som er ”ønskelig”.⁴⁸ Ved nødvendigheten av et inngrep må det også foreligge ”a pressing social need”.⁴⁹ Dette tilsier en forholdsvis høy terskel for at inngrepet skal være legitimt.

³⁹ Eggen 1999 s.185

⁴⁰ Op.cit. s.186

⁴¹ Huvig avsnitt 32

⁴² Eggen 2002 s.97

⁴³ Haaheim 2000 s.53

⁴⁴ Min utheving

⁴⁵ Eggen 2002 s.214-216

⁴⁶ Eggen 2002 s.216

⁴⁷ Barthold avsnitt 58

⁴⁸ Handyside avsnitt 48-49

⁴⁹ Op.cit. avsnitt 48

På grunn av de interne myndigheters nære kontakt med sitt nasjonsrettslige virkeområde, er nasjonale domstoler i en bedre posisjon enn en internasjonal domstol til å vurdere hvorvidt et inngrep tilfredsstiller nødvendighetsvilkåret. Konvensjonsstatene er derfor tillagt en skjønnsmargin i forhold til nødvendighetsvurderingen, noe som kalles konvensjonsstatenes ”a margin of appreciation”.⁵⁰ Jeg vil komme nærmere inn på statenes skjønnsmargin under neste punkt i fremstillingen.

EMD har videre ikke definert hva som menes med ”et demokratisk samfunn”, jfr. art.10 nr. 2. Jeg legger derfor til grunn en felles europeisk standard i uttrykket.⁵¹

I Spycatcher-dommene uttales det at innholdet i nødvendighetsvurderingen både må være relevant og tilstrekkelig (sufficient).⁵² At inngrepet må være relevant, er et spørsmål om det er en forbindelse mellom begrunnelsen som er gitt for inngrepet og de påberopte legitime formål i art.10 nr 2.⁵³ Det må her foreligge en reell begrunnelse, og ikke en formell grunn.

Vilkåret om tilstrekkelighet (sufficient) må også sees i sammenheng med de legitime formål: Inngrepet må konkret realisere de aktuelle formål i så stor grad at det anses som ”nødvendig[e] i et demokratisk samfunn”. Et minstevilkår er at inngrepet må bidra til å realisere de aktuelle formål i art.10 nr 2. Kravene til formålsrealiseringen varierer alt etter omfanget av myndighetenes frie skjønn, og hvilke konsekvenser inngrepet har for ytringsfriheten generelt og for den det gripes inn overfor.⁵⁴

Etter at man har vurdert inngrepets relevans og tilstrekkelighet, må den samlede vekt av disse kravene stilles opp mot inngrepets konsekvenser for ytringsfriheten i en proporsjonalitetsvurdering. Man ser her på hvilke plikter og ansvar som følger med ytringsfriheten, slik at nødvendighetskravets styrke avpasses etter den situasjon en utøver av ytringsfriheten er i. Som et eksempel, vil hensynet til hemmelighold av opplysninger som kan skade den nasjonale sikkerhet, kunne tilsi alvorlige inngrep i ytringsfriheten, som for eksempel forhåndssensur og et absolutt publiseringsforbud.⁵⁵

Det er viktig i nødvendighetsvurderingen å fremheve betydningen av pressens og andre massemediers funksjon som informasjonsformidlere og samfunnskritikere.⁵⁶ Massemediene skal nyte et utstrakt vern når de utøver sine tiltenkte funksjoner.⁵⁷ Man må ved proporsjonalitetsvurderingen også sondre mellom inngrep i informasjonsfriheten og inngrep i meddelelsesfriheten. Det vil kunne være mer betenkelig å sette et forbud mot å fotografere siktede enn å gi et forbud mot publisering, fordi selve innsamlingen av informasjon ikke medfører de samme ”duties and responsibilities” som publiseringen.⁵⁸ Det er på den annen side også viktig å forhindre misbruk av pressens store makt, for å sikre en reell ytringsfrihet og et demokrati.⁵⁹

2.5 Konvensjonsstatens skjønnsmargin i forhold til art.10

⁵⁰ Eggen 1999 s.187

⁵¹ Se også Haaheim 2000 s.56

⁵² Observer and Guardian avsnitt 59

⁵³ Op.cit. avsnitt 59

⁵⁴ Eggen 1999 s.188

⁵⁵ Op.cit. s.188-189

⁵⁶ Op.cit. s.190

⁵⁷ Sunday Times 6538/74 avsnitt 65

⁵⁸ Haaheim 2000 s.59

⁵⁹ Eggen 1999 s.190

Konvensjonsstatene er som nevnt tillagt en viss skjønnsmargin ved fastsettelsen av et inngreps nødvendighet, noe som blir omtalt som statenes ”a margin of appreciation”. Skjønnsmarginen varierer fra sak til sak. Inngrepets konsekvenser for ytringsfriheten generelt og inngrepets intensitet overfor klager er av betydning ved fastleggelsen av konvensjonsstatenes skjønnsmargin.⁶⁰

Konvensjonsstatene har en vid skjønnsmargin når det gjelder fastleggelsen av faktum⁶¹, eller dersom inngrepet forfølger de lovfastsatte legitime formålene etter art.10 nr 2. EMD vil dessuten være forsiktig med å overprøve statens vurdering hvor det innebærer et vesentlig inngrep i konvensjonsstatenes lovgivningsmyndighet. Det antas også at skjønnsmarginen utvides hvor årsaken til inngrepet i ytringsfriheten er en oppfyllelse av andre konvensjonsforpliktelser etter EMK.⁶²

Dersom det foreligger felles europeiske holdninger på området, vil det kunne bli mindre rom for avvikende oppfatninger, og følgelig kan konvensjonsstatens skjønnsmargin innsnevres.⁶³ På den annen side kan manglende konsensus på et område også bety at det hersker uenighet, slik at skjønnsmarginen allikevel kan bli utvidet.⁶⁴

Spørsmålet er nå hvilken betydning doktrinen om ”margin of appreciation” har når det gjelder forbudet mot fotografering av siktede i straffesaker og publisering av bildene. I Rt. 2004 på side 593 sier en enstemmig Høyesterett at skjønnsmarginen for hvilke inngrep som vurderes som nødvendige for å sikre ”fair administration of justice”, er forholdsvis vid.⁶⁵ Høyesterett tok her utgangspunkt i avvisningsavgjørelsen 6. mai 2003 fra EMD i saken P4 radio Hele Norge ASA mot Norge.⁶⁶ Aarli mener at det likevel ikke er gitt at denne konklusjonen må bli den samme når det gjelder adgangen til å nekte fotografering etter at domstolsforhandlingene er avsluttet, og domfelte er på vei ut av rettslokalet.⁶⁷ P4-saken gjaldt nemlig spørsmålet om et avslag på søknad om å radiokringkaste opptak fra forhandlingene for Nes Herredsrett i Orderudsaken, var i strid med art.10.

Haaheim mener i denne sammenheng at Norges skjønnsmargin neppe er særlig stor, og begrunner det med at det er svært få land, utenom Norge, som har den tilsvarende forbudshjemmelen som finnes i dl. § 131a. Haaheim mener dette synet støttes av at forbudsområdet ligger utenfor det særlig vernede område for pressens ytringsfrihet, jfr. Handyside § 49.⁶⁸

2.6 Oppsummering

Ytringsfriheten er av avgjørende betydning for at et demokratisk samfunn skal kunne fungere, og er således vernet av Grl. § 100, SP art.19 og av EMK art.10. Pressefriheten blir omtalt som en av de viktigste sidene av ytringsfriheten, og omfatter pressens adgang til å ta og publisere bilder av siktede i straffesaker.

⁶⁰ Eggen 1999 s.191

⁶¹ Op.cit. s.191

⁶² Op.cit. s.192-193

⁶³ Op.cit. s.191-192

⁶⁴ Op.cit.192

⁶⁵ Rt.2004 s.510 avsnitt 23

⁶⁶ EMD-2001-76682 s.5

⁶⁷ Aarli 2004 s.180-181

⁶⁸ Haaheim 2000 s.62

For at et inngrep i ytringsfriheten skal være legitimt etter art.10, må inngrepet være foreskrevet i lov, det må tjene et eller flere av de uttømmende formålene som er angitt i art.10 nr. 2, og inngrepet må være nødvendig i et demokratisk samfunn. Rettspraksis⁶⁹ viser at nødvendighetsvilkåret har vært det stridende vilkåret for om et legitimt fotoforbud etter dl. § 131a er i samsvar med art.10.

Norske domstoler er gjennom doktrinen om "a margin of appreciation", gitt en viss skjønnsmargin ved fastsettelsen av om et inngrep er nødvendig etter art.10 nr 2. I Rt. 2004 på side 593 sier Høyesterett at skjønnsmarginen en forholdsvis vid når det gjelder om et fotoforbud er nødvendig etter art.10. Enkelte jurister mener imidlertid at skjønnsmarginen på dette området kanskje ikke er fullt så vid.⁷⁰

⁶⁹ Rt.2003 s.593 og Rt.2004 s.510

⁷⁰ For eksempel Aarli 2004 s.180-181

3. Vernereglene for siktede

3.1 Innledning

Domstolloven av 13. august 1915 § 131a angir reglene om adgangen til å fotografere, filme og gjøre opptak for radio eller fjernsyn i straffesaker. Bestemmelsen ble tilføyd i forbindelse med vedtagelsen av straffeprosessloven 22. mai 1981 nr. 27, og lyder:

”Under forhandlingene i straffesaker er fotografering, filmopptak og opptak for radio eller fjernsyn forbudt. Det er også forbudt å fotografere eller gjøre opptak av den siktede eller domfelte på veg til eller fra rettsmøtet eller under opphold i den bygning hvor rettsmøtet holdes, om han ikke samtykker.

Dersom særlige grunner taler for det, kan retten under hovedforhandlingen gjøre unntak fra forbudet når det ikke kan antas ha uheldig virkning for behandlingen av saken og heller ikke andre hensyn taler avgjørende imot. Før tillatelse skal gis, skal partene ha anledning til å uttale seg.

Kongen kan gi nærmere regler til utfylling og gjennomføring av disse bestemmelser.”

Hovedregelen i dl. § 131a første ledd angir et alminnelig vern for siktede mot å bli fotografert, filmet eller gjort lydopptak av i straffesaker i to tilfeller: ”Under forhandlingene”, jfr. første ledd første setning og ”på veg til eller fra rettsmøtet eller under opphold i den bygning hvor rettsmøtet holdes”, jfr. første ledd andre setning. Aarli kaller det førstnevnte fotoforbudet for rettsmøteforbudet og det andre for tilknytningsforbudet - begrep som jeg også vil bruke i den følgende fremstillingen.⁷¹ Tilknytningsforbudet gjelder for øvrig med mindre siktede samtykker i å bli fotografert. Samtykket vil imidlertid ikke gjelde under hovedforhandlingen, dersom retten finner det for godt å ikke tillate fotografering der.

I dl. § 131a andre ledd første setning åpnes det opp for at retten kan dispensere fra fotoforbudet. I medhold av bestemmelsens tredje ledd er det gitt retningslinjer gjennom forskrift av 15. november 1985 nr. 1910, som retten skal vektlegge i vurderingen av om de velger å anvende dispensasjonsadgangen.

Både for- og etterarbeidene til dl. § 131a viser at særlig personvern hensynet for siktede har spilt en vesentlig rolle under utarbeidelsen av lovbestemmelsen. Jeg vil i det følgende først vise litt om tilblivelsen av dl. § 131a. Deretter vil jeg se på hensynene som begrunner fotoforbudet i bestemmelsens første ledd. Jeg vil i denne sammenheng gi en særskilt presentasjon av personvernet. Dette gjør jeg på grunn av at jeg i avsnitt fire skal undersøke hvordan hensynet til personvernet står seg opp imot ytringsfriheten – det vil si pressens adgang til å ta og publisere fotografier og filmopptak av siktede etter EMK art.10, i forhold det vernet siktede har krav på etter dl. § 131a første ledd.

Jeg vil i det følgende avsnitt også greie ut om vilkårene etter dl. § 131a første ledd og dispensasjonsadgangen med forskriften etter andre og tredje ledd. Jeg vil avslutte avsnittet med å se litt på sanksjonsmulighetene ved brudd på forbudsreglene.

3.2. Kort om utarbeidelsen av dl. § 131a

⁷¹ Aarli 2003 s.408

Før dl. § 131a ble vedtatt i 1981 fantes det ikke noe direkte forbud mot fotografering i domstolene. Retten hadde riktig nok en generell adgang til å forby handlinger som forstyrret rettens ”orden og værdighet” etter dl. § 133, jfr. § 198 tredje ledd, og det fantes også et visst vern i den daværende fotografiloven § 15, nå åndsverkloven § 45 c.

Noe av bakgrunnen for utarbeidelsen av dl. § 131a, var at Justisministeren fikk en henvendelse fra stortingsrepresentant Birger Breivik 3. juni 1959, der det stod: ”Vil departementet gjera noko for å få slutt på den praksis at avisene gjer kjent namn på og bilete av unge lovbrytarar i strid med retningslinjer som ligg føre for omtale av rettsaker.”⁷²

I Innstillingen til dl. § 131a ser straffeprosesslovkomiteen av 1957 om de kan hente inspirasjon fra utenlands rett. De mente at det var av betydelig interesse for spørsmålet om et forbud mot radio og fjernsynsopptak i straffesaker, at den tyske Gerichtsverfassungsgesetz § 169 annet punktum, forbydde ethvert kringkastingsopptak og dessuten andre lyd- og filmopptak som tok sikte på offentliggjøring. Komiteen mente på denne bakgrunn at utgangspunktet etter norsk rett også burde være at det i straffesaker måtte være forbudt å fotograferer eller gjøre opptak for radio eller fjernsyn. De mente imidlertid at det ville være å gå for langt å innføre et absolutt forbud mot fjernsyns- eller lydopptak, slik det var gjort i den tyske loven.⁷³

Både Dommerforeningens lovutvalg og den Norske Advokatforening sa seg enige i den foreslåtte og nåværende dl. § 131a. Norsk Presseforbund mente på sin side at lovbestemmelsen var altfor restriktiv, og at dispensasjonsadgangen etter andre ledd var for snever. De mente at det ikke burde gis bindende og obligatoriske bestemmelser i loven, men at en regulering av disse forholdene heller burde gjennomføres etter nærmere avtale mellom myndighetene, domstolene og pressen. Presseforbundet hadde imidlertid ingenting imot tilknytningsforbudet i dl. § 131a første ledd andre setning.⁷⁴

3.3 Hensyn bak fotograferingsforbudet

Vernet mot fotografering av siktede i straffesaker etter dl. § 131a første ledd retter seg mot tre tilfeller: Før hovedforhandlingen, som ved varetektsfengsling og pådømmelse i forhørsrett, under hovedforhandlingen, og på vei til og fra noen av rettsmøtene. Personvern hensynet er det mest sentrale hensynet bak alle disse tilfellene. Den siktede skal altså ha et vern mot å bli offentlig avbildet, både under straffesaken og når vedkommende er i direkte tilknytning til rettssalen. Dette har sin bakgrunn i at fotograferingen (identifiseringen) kan for siktede oppleves som en tilleggsstraff.⁷⁵ Særlig sterkt er personvern hensynet på etterforskningsstadiet, der siktede fremstilles for fengsling. Det er fordi det er større sannsynlighet for at saken kan bli henlagt eller at siktede er uskyldig på dette tidspunkt i saken, enn når saken er kommet opp for domstolene.⁷⁶

Kildevern utvalget peker på at fotografier gir en sterkere virkning enn det skrevne ord, og at den siktede må vernes fordi han av denne grunn lettere vil kunne bli gjenkjent.⁷⁷ Kolsrud sier i denne sammenheng at fotoforbudsreglenes primære funksjon i dag neppe er å hindre

⁷² Innstillingen s.377

⁷³ Op.cit. s.378-379

⁷⁴ Ot.prp.nr.35(1978-79) s.245-246

⁷⁵ NOU 1996:12 s.92

⁷⁶ Brev fra Riksadvokaten av 27. januar 1993

⁷⁷ NOU 1988:2 s.45

presse og TV tilgang til identifiserende bilder, men snarere å begrense den påkjenning den mistenkte utsettes for når han fremstilles eller møter i retten. Kolsrud begrunner dette synet med at det ikke er noe forbud mot offentliggjøring av bilder fremskaffet på annen måte enn ved fotografering rundt rettsmøter.⁷⁸

Andre hensyn bak dl. § 131a første ledd, er hensynet til ro og orden i rettssalen og til rettsforhandlingens verdighet.⁷⁹ Med dette menes at det er viktig for de personene som er involvert i straffesaken at de skal få konsentrere seg om det som skjer under forhandlingene. Et kamera som er på eller en blitzlampe som lyser under forhandlingene kan således være et uromoment for partene og rettens medlemmer.⁸⁰

Det kan videre tenkes at hensynet til ro og orden i rettssalen og til rettsforhandlingens verdighet, ikke gjør seg like sterkt gjeldende når det gjelder tilknytningsforbudet, ettersom rettsmøtene da ikke er påbegynt for dagen eller at de er avsluttet. Aarli mener likevel at hensynet til rettspleien ikke faller helt bort av den grunn, og begrunner dette med at det vil kunne ha betydning for tilliten til rettsapparatet at domstolene har en viss ”vaktmester”-funksjon overfor siktede som befinner seg i eller i nærheten av rettsbygningen. Ved at domstolen håndhever reglene for respektfull opptreden når det gjelder fotografering i disse tilfellene, styrkes tilliten til rettssystemet.⁸¹

3.3.1 Nærmere om personvernet

3.3.1.1 Definisjoner

Personvern er et moderne ord som for første gang ble brukt i de offentlige utredningene som kom ut i begynnelsen av 1970-årene, som for eksempel i NOU 1974:22.⁸² Personvernets innhold er uklart og sammensatt⁸³, og forandrer seg i takt med samfunnsutviklingen. Jon Bing sier at personvernet representerer interessen i å kontrollere formidling og bruk av opplysninger som angår en selv.⁸⁴ Ut fra denne fremstillingens hovedproblemstilling, blir det den interessen siktede har i å kontrollere hvem som skal kunne ta bilder av han eller henne i tilknytning til straffesaken.

3.3.1.2 Hensyn bak personvernet

Etter den såkalte interessemodellen, kan personvernet beskrives ved hjelp av sju interesser. Disse har i teorien blitt delt inn i individuelle og kollektive interesser. De individuelle interessene er diskresjon, fullstendighet, innsyn og privatlivets fred. De kollektive interessene er kategorisert som en borgervennlig forvaltning, et robust samfunn og et begrenset overvåkningsnivå.⁸⁵

3.3.1.3 Det ulovfestede personvern

⁷⁸ Kolsrud 2002 s.124-125

⁷⁹ NOU 1988:2 s.45

⁸⁰ Engum 2003 s.19

⁸¹ Aarli 2003 s.411

⁸² Bing 1991 s.17

⁸³ Wolland og Øvrum 1992 s.183

⁸⁴ Bing 1991 s.34

⁸⁵ NOU 1999:19 s.24-25

Det ulovfestede personvern innebærer at domstolene uten positiv lovbestemmelse kan nedlegge forbud mot offentliggjøring av opplysninger som antas å krenke personvernet.⁸⁶

Det ulovfestede personvernet retter seg mot en rekke rettsområder. Det blir antatt at grunnsteinen ble lagt allerede med Rt 1896 s. 503, ”Aars-dommen”, der det på ulovfestede grunnlag ble statuert et vern for visse typer slektsnavn. I en senere dom, i Rt 1952 s. 1217, ”To mistenkelige personer”, ble det under henvisning til ”et alminnelig rettsvern for personligheten”, forbudt en visning av en film som bygget på en faktisk hendelse, der to lensmenn ble drept. Høyesterett avgjorde saken ut fra en konkret tilbørighetsvurdering, og la til grunn vernet for drapsmannen, fordi det var fare for at gjerningsmannen kunne bli gjenkjent som følge av filmvisningen.⁸⁷ Denne dommen blir ansett som det virkelige gjennombruddet for det ulovfestede personvernet.

Det ulovfestede personvernens hensyn omfatter ikke bare rettsregler utledet av teori og høyesterettspraksis, men også uskrevne regler om sosial adferd og moral. Et eksempel på dette er at man ikke skal lese andres tekstmeldinger på deres mobiltelefon uten lov. Det er grunn til å tro at slike normer er ulike alt etter hvilken samfunnsgruppe man er innenfor, og følgelig hvilket verdigrunnlag gruppen har. De uskrevne normene vil uansett kunne supplere de rettslig bindende reglene om personvernet som håndheves av domstolene⁸⁸, eksempelvis som en del av vurderingen av resultatets godhet, i teorien ofte betegnet som en vurdering med bakgrunn i rettskildefaktoren ”reelle hensyn”.

3.4 Kort om fotograferingsforbudet i Norden

I Finland gir dommeren normalt tillatelse til fotografering og filming i rettssalen før retten settes. Mediene kan for øvrig fritt fotografer og filme tiltalte i tinghuset, og når vedkommende er på vei til og fra rettslokalet.⁸⁹

De svenske reglene er strengere enn de finske, og fotografering og filming i svenske rettssaler er strengt forbudt. Det er riktignok ikke forbudt å fotografer inn i rettssalen dersom døren til rettslokalet er åpen, men det er straffbart for fotografen å gå over dørstokken for å ta bilde. Det er for øvrig lovlig å fotografer tiltalte og andre av sakens aktører dersom de er utenfor rettssalen, og på vei til eller fra rettsmøtet.⁹⁰

Innen dansk rett, forbyr retsplejeloven fotografering ikke bare i selve rettssalen, men i hele tinghuset. Forbudet gjelder etter retsplejeloven § 32 første ledd både innen sivile saker og straffesaker. Dommeren har imidlertid anledning til å gjøre unntak fra forbudet, men det skjer ifølge Inge D. Hanssen sjelden i praksis. Fra 2004 ble det også forbudt å filme siktede på vei til eller fra rettsmøtet, med mindre vedkommende har gitt samtykke til fotograferingen.⁹¹

3.5 Vilklårene i dl. § 131a første ledd

3.5.1 ”under forhandlingene”

⁸⁶ Wolland og Øvrum 1992 s.184

⁸⁷ Filmen ble likevel i 2008 sluppet ut på det norske marked.

⁸⁸ NOU 1999:19 s.36

⁸⁹ Inge D. Hanssen 2006 Finland pkt.2.3

⁹⁰ Op.cit. Sverige pkt.2.3

⁹¹ Op.cit. Danmark pkt.2.3

Etter dl. § 131a første ledd første setning gjelder forbudet mot fotografering, film- og lydopptak ”under forhandlingene” i straffesaker. Ordlyden av ”under forhandlingene” tilsier at forbudet varer fra retten settes og frem til den heves. Dette betyr at det også kan fotograferes under pauser i straffesaken⁹², så lenge siktede samtykker til det.

Påtaleinstruksutvalget har allikevel antatt at det vil være forbudt å fotografere fra en rettssal i tiden før rettens formann formelt har erklært retten for satt.⁹³ Det er imidlertid ikke sagt noe i forarbeidene eller i rettspraksis om hvor lang tid i forveien forbudet kan begynne å gjelde fra før retten settes.

Fotoforbudet gjelder alle rettsmøter der siktede deltar. Det vil si fra fremstilling i forhørerrett til ankebehandling for Høyesterett.⁹⁴ Forbudet gjelder tilsvarende hvor retten settes utenfor rettslokalene, som for eksempel under en rekonstruksjon av hendelsesforløpet eller en åstedsbefaring.⁹⁵

Det antas at det ikke spiller noen rolle hvor fotografen rent fysisk er plassert. Også bilder han tar utenfra, for eksempel gjennom vinduet, rammes av forbudet.⁹⁶

All fotografering under rettsforhandlingene er i utgangspunktet forbudt, noe som betyr at pressen heller ikke kan ta bilder som gjengir miljø og atmosfære i rettslokalet.⁹⁷

Kolsrud har imidlertid stilt spørsmålet om forbudet allikevel kun gjelder det eller de det forhandles om i rettsmøtet. Han mener at dersom det er tilfellet, vil hendelser som faller utenfor forhandlingene, for eksempel et attentatforsøk, falle utenfor forbudet. Et slikt standpunkt ble prosedert av de tre fotografene som under Orderudsaken ble bortvist etter å ha fotografert en rettsbetjent som fikk hjerteproblemer. Fotografene mente at hjerteproblemet ikke var en del av ”forhandlingene”. Eidsivating lagmannsrett opphevet i en kjennelse av 23. mai 2001 imidlertid bortvisningen av fotografene på annet grunnlag, og drøftet derfor ikke dette spørsmålet.⁹⁸

3.5.2 ”i straffesaker”

Fotoforbudet gjelder kun ”i straffesaker”, jfr. dl. § 131a første ledd første setning. Forbudet gjelder derfor ikke dersom fotografering i rettssalen skjer uten tilknytning til en straffesak.⁹⁹ Tilsvarende klare forbudsregler har vi ikke for sivile saker. Dette kan ha sin bakgrunn i at behovet for å verne partene er betydelig mindre i en sivil sak.¹⁰⁰ Det heter likevel i dl. § 133 første ledd første setning at rettens formann skal påse at forhandlingene foregår med ”orden og værdighet”. Denne lovbestemmelsen antas å også kunne gi en viss hjemmel for å nekte fotografering i sivile saker.¹⁰¹

⁹² LE-1997-433

⁹³ NOU 1984:27 s.200

⁹⁴ NOU 1988:2 s.42

⁹⁵ Engum 2005 s.24

⁹⁶ Haaheim 2000 s.39

⁹⁷ NOU 1988:2 s.47

⁹⁸ Kolsrud 2002 s.126

⁹⁹ NOU 1984:27 s.200

¹⁰⁰ Kolsrud 2002 s.124

¹⁰¹ Justisdepartementets rundskriv G-134/81 av 02.06.1981 pkt.6

3.5.3 ”den siktede eller domfelte”

Forbudet gjelder kun for bilder eller opptak av ”den siktede eller domfelte”, jfr. dl. § 131a første ledd andre setning. Verken ordlyden eller rettspraksis legger opp til en vurdering av hvor belastende filmingen eller fotograferingen må være for at den siktede eller domfelte skal omfattes av vilkåret.

Trondenes tingrett sier imidlertid i en dom av 28.09 2007 at bestemmelsen muligens ikke bør omfatte ethvert opptak der domfelte kommer med i bildet. Som eksempler på dette, nevner retten opptak på veldig langt hold der det er vanskelig eller umulig å identifisere den domfelte, eller der det kun er gjort opptak av eksempelvis domfeltes underkropp.

Andre aktører som dommere, påtalemyndighet og prosessfullmektiger er kun beskyttet etter de alminnelige strafferettslige reglene om privatlivets fred. Disse aktørene har på en annen måte enn den siktede frivillig valgt å oppsøke det offentlige rom, og de kan derfor så lenge det ikke strider imot andre lovregler, fritt fotograferes, selv om de motsetter seg dette.¹⁰² Når det gjelder vitner, har lovgiver heller ikke utvidet forbudet i dl. § 131a første ledd til å omfatte disse, selv om straffeprosesslovkomiteen riktignok vedkjenner at disse også kan være utsatt for en høy grad av ubehag og lidelse ”ved [en] hensynsløs bildereportasje”.¹⁰³

3.5.4 ”fotografering, filmopptak og opptak for radio eller fjernsyn”

Uttrykket ”opptak”, jfr. dl. § 131a første ledd første setning, omfatter både lagring av lyd eller bilder og direkte radio- og fjernsynssending. Forbudet gjelder både lydopptak, bruk av fjernsynskamera og bruk av foto-, film- og videoapparat. Forbudet mot fotografering og filming gjelder selv om opptaket skjer til privat bruk eller uten tanke på umiddelbar offentliggjøring.¹⁰⁴

3.5.5 Tegninger

Tegninger omfattes ikke av ordlyden ”fotografering, filmopptak og opptak for radio eller fjernsyn” etter dl. § 131 første ledd første setning, og det er således lov å tegne, skissere eller ta notater fra straffesaker. Dette gjelder enten tegningene gjøres med sikte på offentliggjøring eller ikke.¹⁰⁵

Straffeprosesslovkomiteens begrunnelse for at tegninger skal være tillatt, er at tegninger i sin alminnelighet ikke vil kunne ha den samme skadevirkning for siktede som et fotografi eller et fjernsynsopptak vil ha.¹⁰⁶ En tegning innebærer ikke en gjengivelse av siktede med samme nøyaktighet og presisjon som et fotografi eller levende film.¹⁰⁷ Også sett ut ifra hensynet til rettens ro og verdighet, innebærer det å tegne i rettssalen som regel ingen uro eller forstyrrelse av rettsforhandlingene.¹⁰⁸

¹⁰² Kolsrud 2002 s.126

¹⁰³ Innstillingen s.379

¹⁰⁴ Bøhn 2000 s.399

¹⁰⁵ Op.cit. s.399

¹⁰⁶ Innstillingen s.379

¹⁰⁷ Haaheim 2000 s.40

¹⁰⁸ Engum 2005 s.25

Straffeprosesslovkomiteen overveide riktig nok å gi et forbud mot tegninger, slik det er gjort i den danske og engelske lov. Komiteens overveielse gjaldt også skisser av den siktede. Komiteen konkluderte imidlertid med at man i denne sammenheng måtte nøye seg med reglene om privatlivets fred, selv om de innrømmer at det er uklart hvor langt denne beskyttelsen går.

Høyesteretts kjæremålsutvalg har likevel i ett tilfelle sagt at offentliggjøring av tegning fra et fengslingsmøte, var i strid med referatforbudet fra forhørsretten, jfr. dl. § 131 første ledd.¹⁰⁹ Dette tilsier at tegninger som er laget og offentliggjort på et tidlig tidspunkt i saken, i visse tilfeller kan være ulovlig å publisere.

3.5.6 ”på veg til eller fra rettsmøtet”

Ordlyden av ”på veg til eller fra rettsmøtet”, jfr. dl. § 131a første ledd andre setning, viser at det er forbudt å fotografere den siktede før og etter rettsmøtene. Hensynet bak dette forbudet er å gjøre fremmøtet i rettslokalet så skånsomt som mulig for den siktede.¹¹⁰ Man ønsket på denne måten å gjøre noe med den håpløse tilstanden som var tidligere, da tiltalte kom til rettslokalet med jakke eller teppe over hodet for å slippe å bli fotografert eller filmet.¹¹¹

Uttrykket ”på veg til eller fra rettsmøtet” reiser spørsmålet om hvor grensen går i forhold til hvor langt borte siktede kan være fra rettslokalet, før forbudet ikke lenger gjelder. Høyesterett sier om dette i Rt.2004 på side 510 i avsnitt 16 at fotoforbudet bare gjelder ”i det umiddelbare området rundt rettslokalet, det vil si normalt til parkeringsplassen, og at den særskilte beskyttelse som følger av § 131a ikke gjelder etter at siktede kjører vekk fra rettslokalet”. Denne uttalelsen tilsier at fotoforbudet gjelder fra og med den siktede ankommer parkeringsplassen for å møte i retten, og frem til vedkommende kjører bort fra parkeringsplassen.

Dersom man er utenfor det som ligger i uttrykket ”til eller fra rettsmøtet”, gjelder vernet etter blant annet åndsverkloven § 45c. Grunnen til at dl. § 131a ikke verner om siktede utenfor ”til eller fra rettsmøtet”, begrunner Kolsrud med at slike handlinger ikke ligger innenfor den tvang som tiltalte er påført gjennom sin møteplikt i retten. Straks tiltaltes bevegelser er frivillige og private, er det mindre grunn til at vedkommende skal være beskyttet av reglene om fotoforbudet.¹¹²

EMK art.10 tilsier også en meget streng fortolkning av forbudet mot fotografering etter tilknytningsforbudet. Det er fordi et forbud mot å fotografere en person i en sak som er av stor nyhetsverdi, er et omfattende inngrep i den visuelle ytringsfriheten, altså retten til å innhente fotografisk materiale.¹¹³

3.5.7 ”under opphold i den bygning hvor rettsmøtet holdes”

Forbudet mot fotografering, film- og lydopptak gjelder videre ”i den bygningen hvor rettsmøtet holdes”, jfr. dl. § 131a første ledd andre setning. Dette betyr at det er forbudt å

¹⁰⁹ Rt.2000 s.565

¹¹⁰ Kolsrud 2002 s.127

¹¹¹ Engum 2005 s.26

¹¹² Kolsrud 2002 s.129

¹¹³ Op.cit. s.129

fotograferer den siktede i for eksempel tinghusets kantine. Bakgrunnen for denne regelen er at siktede skal kunne ta pauser og lignende uten å måtte frykte for å bli fotografert.¹¹⁴

3.5.8 Samtykke til fotografering

Dersom man får tillatelse fra den siktede til å fotografere han eller hun utenfor forhandlingene, bortfaller fotoforbudet, jfr. dl. § 131a første ledd andre setning. Når man er utenfor forhandlingene, kan ikke retten nekte siktede i å bli tatt bilde av dersom vedkommende har samtykket til fotograferingen.¹¹⁵ Siktetes adgang til å samtykke i fotograferingen gjelder frem til forhandlingene starter, det vil si frem til rettens formann har erklært retten for satt og rettsforhandlingene formelt sett er påbegynt. Etter dette tidspunktet er det bare retten som kan tillate fotografering, uavhengig av om siktede har samtykket eller ikke.¹¹⁶ Siktetes adgang til å samtykke til fotografering gjelder imidlertid atter igjen etter at rettsforhandlingene er over¹¹⁷, og under pauser.

For at samtykket skal være lovlig, må det være uttrykkelig uttalt. Et stilltiende samtykke er ikke tilstrekkelig. Dette fremkom i Rt. 1996 s. 13, ”Smol-kjennelsen”, hvor VGs redaktør og fotograf ble ilagt rettergangsbot for å ha fotografert og publisert et bilde av en drapsdømt person på vei ut av rettslokalet straks etter at dommen var falt. Det at den domfelte lot være å gripe inn mot fotograferingen, kunne etter rettens mening ikke regnes som et samtykke. I følge ”Smol-kjennelsen”, har dette har bakgrunn i at vedkommende ofte vil være i en situasjon hvor det kan føles vanskelig å reagere mot en uhjemlet fotografering.

Det er heller ikke lov til å ta bilde av siktede uten samtykke, dersom fotografen trodde at bildet han eller hun tok av vedkommende uansett ville ha blitt sladdet dersom det ble publisert.¹¹⁸

3.6 Dispensasjonsadgangen

3.6.1 Innledning

Retten har adgang til å gjøre unntak fra forbudet mot fotografering, film- og lydopptak ”under hovedforhandlingen” etter dl. § 131a andre ledd første setning. Dispensasjonsadgangen er som sagt i medhold av bestemmelsens tredje ledd nærmere regulert i forskriften av 15. november 1985. Det fremgår av ordlyden til ”kan retten”, jfr. dl. § 131a andre ledd første setning, at retten skal foreta en helhetsvurdering av situasjonen for å se om det er adgang til å dispensere fra forbudet. Den samlede rett må være enig i den eventuelle dispensasjonen.¹¹⁹ Retten kan imidlertid aldri dispensere for fotoforbudet dersom tiltalte er mindreårig, eller der opptak vil medføre en urimelig belastning for tiltalte, hans nærmeste eller for andre berørte som deltar i saken.¹²⁰

Det at retten kun kan dispensere fra forbudet ”under hovedforhandlingen”, jfr. dl. 131a andre ledd første setning, betyr at retten ikke kan gi dispensasjon fra forbudet under rettsmøter

¹¹⁴ Kolsrud 2002 s.128

¹¹⁵ NOU 1984:27 s.42

¹¹⁶ Innstillingen s.379

¹¹⁷ NOU 1988:2 s.42

¹¹⁸ Op.cit. s.13

¹¹⁹ Innstillingen s.379

¹²⁰ Forskriften § 3 andre ledd

på etterforskningsstadiet, under pådømmelse i forhørsrett eller under rettsmøter for bevisopptak i forbindelse med anke, fornyet behandling eller gjenopptagelse.¹²¹

En begjæring om unntak fra fotoforbudet kan avslås med simpel beslutning, og ikke gjennom kjennelse. Det er ikke anledning til å påkjære et slikt avslag.¹²²

Etter dl. § 131a tredje ledd har partene rett til å uttale seg før en eventuell dispensasjon skal gis. Partene er her påtalemyndigheten og siktede med forsvarer, og eventuelt fornærmede. Straffeprosesslovkomiteen sier i denne sammenheng at opptak som en part motsetter seg, i alminnelighet ikke bør tillates.¹²³ Retten kan som nevnt allikevel nekte å dispensere fra forbudet under hovedforhandlingen, uten hensyn til om partene samtykker i opptaket. Partenes rett til å uttale seg er for øvrig nærmere angitt i forskriftens § 2, der regelen er utvidet til også å gjelde andre som deltar i saken.

3.6.2 Hensyn bak dispensasjonsadgangen

Forbudet mot fotografering er et inngrep i informasjonsfriheten, altså friheten til fritt å kunne samle inn tilgjengelig informasjon i samfunnet. Kildevernutvalget har drøftet hvilke hensyn som både kan tale for og imot en dispensasjonsadgang fra fotograferingsforbudet. Utvalget sier at disse hensynene vil variere avhengig av hvilket stadium i straffesaken det dreier seg om.¹²⁴

Til støtte for at det skal gis dispensasjon, finner man hensynet til offentlighetens og dermed pressens interesse i å få bildemateriale fra rettsforhandlingene. Utvalget mener at de generelle hensyn bak offentlighetsprinsippet kan påberopes som grunnlag for at det bør formidles bilder fra rettergangen. Jeg vil komme tilbake til offentlighetsprinsippet under punkt 4.2 i fremstillingen.

På den annen side, påpeker utvalget at offentlighetsprinsippet likevel anses som ivaretatt, i og med at retts sakene som hovedregel går for åpne dører. De peker også på at det andre hovedhensynet bak offentlighetsprinsippet, som er informasjon om rettspleien og rettsreglene, er tilstrekkelig ivaretatt gjennom den skriftelige omtale i for eksempel aviser. Slik sett mener utvalget at avisene ikke trenger å supplere reportasjen med bilder fra rettsforhandlingene for å ivareta offentlighetsprinsippet.

Kildevernutvalget mener videre at det at bildebruk er blitt en integrert del av den samlede reportasje, er et annet moment som kan tale for at dispensasjon fra forbudet bør kunne gis. Pressens utstrakte bildebruk har som nevnt sin bakgrunn i den teknologiske utviklingen, som forenkler prosessen fra bildet blir tatt til det publiseres. I dagens mediasamfunn, med stadig flere aviser og tv-stasjoner, er det blitt en sterkere og mer tilspisset konkurranse om å få lesere til avisene og seere til tv-stasjonene. Et bilde eller filmopptak fra rettsforhandlingene vil ofte kunne være det bærende elementet i reportasjen, og som skaffer det aktuelle medieorganet lesere og seere.

Utvalget mener på den annen side at ettersom et fotografi eller fjernsynsopptak vil kunne ha sterkere virkning enn det skrevne ord vil ha for de impliserte i en sak, i og med at de

¹²¹ NOU 1988:2 s.42

¹²² Kolsrud 2002 s.131-132

¹²³ Innstillingen s.379

¹²⁴ De følgende hensyn finnes i NOU 1988:2 s.45

avbildede vil kunne bli gjenkjent i videre kretser enn ellers, bør den siktede uansett ha et vern mot å bli avbildet.

3.6.3 ”særlige grunner”

Straffeprosesslovkomiteen sa i Innstillingen at det i særlige tilfeller syntes rimelig å åpne for at retten kan dispensere fra forbudet mot fotografering. Dispensasjonsadgangen forutsetter at det foreligger ”særlige grunner”, og at det heller ikke ”kan antas å ha uheldig virkning for behandlingen av saken” og at dessuten ”heller ikke andre hensyn taler avgjørende imot”, jfr. dl. § 131a andre ledd første setning. Forarbeidene har ikke sagt noe om hva som ligger i de to sistnevnte vilkårene. Grunnen til at de to sistnevnte vilkårene er tatt med, er nok gjort av hensyn til overføringer og opptak av forhandlinger i større utstrekning.¹²⁵

Når det gjelder vilkåret ”særlige grunner”, mente straffeprosesslovkomiteen at unntak burde gis når det gjelder opptak i undervisningsøyemed eller opptak som er beregnet på et historisk arkiv. Betingelsen for dispensasjonen er at fotograferingen ikke er til skade for behandlingen av saken eller byr på andre vesentlige betenkeligheter. Komiteen sa også at retten skal følge en restriktiv kurs, ettersom man må regne med at pågangen fra fjernsyn og radio etter hvert kunne bli sterkere enn den var per dags dato.¹²⁶

Straffeprosesslovkomiteen påpekte for øvrig at det var viktig å tilstrebe objektivitet under opptakene. De mente at glimtvis opptak lett ville kunne gi et skjevt bilde av saken.¹²⁷

Justiskomiteen utalte senere at det ikke skulle være en for snever dispensasjonsadgang.¹²⁸ Kildevernutvalget mente derimot at det er stilt ”forholdsvis strenge krav” for når det kan gis tillatelse til fotografering eller opptak under hovedforhandlingen.¹²⁹ Det er på denne bakgrunn vanskelig å si hvor terskelen går for når det foreligger ”særlige grunner”, men forarbeidene tyder likevel på at det skal en del til for å gi dispensasjon fra forbudet.

3.6.4 Forskrift av 15. november 1985

3.6.4.1 Innledning

Straffeprosesslovkomiteen mente at det i tillegg til vedtakelsen av dl. § 131a, var ønskelig å angi nærmere retningslinjer for å sikre en viss ensartet praksis ved dispensasjonsadgangen.¹³⁰ De begrunnet dette med at forholdene kunne ligge forskjellig an etter sakens art, hva som var formålet med opptakene, og hva slags opptak det var snakk om.

Jeg vil i det følgende gi en kort fremstilling av forskriftens innhold. Forskriften er inntatt i vedlegget til denne fremstillingen.

3.6.4.2 Søknad etter § 1

¹²⁵ Engum 2005 s.29

¹²⁶ Innstillingen s.379

¹²⁷ Op.cit. s. 379

¹²⁸ Innst.O.nr.37(1980-1981) s.41

¹²⁹ NOU 1984:27 s.201

¹³⁰ Innstillingen s.379

Kildevernutvalget sier at i enkelte saker er forholdene slik at retten bør ha tid på seg til å vurdere om tillatelse skal gis.¹³¹ Bøhn henviser til strpl. § 54, og mener at det åpenbart er praktisk at dette spørsmålet avgjøres på forhånd i større saker.¹³²

Søknaden kan også fremmes først idet forhandlingene skal til å begynne, under forutsetning av at de berørte får anledning til å uttale seg før spørsmålet avgjøres.¹³³ Selv om det ikke er presisert i forskriften § 1, må det gå frem av søknaden blant annet hvem som søker og hvilken sak søknaden gjelder. Det er også et uttrykkelig vilkår at formålet med fotograferingen skal oppgis, dersom det vil kunne være av betydning for om tillatelsen bør gis.¹³⁴

Vedrørende begrepet ”tenkt gjennomført”, jfr. forskriften § 1, mener utvalget at flere forhold vil kunne være av betydning, for eksempel i hvilke deler av rettssaken det skal fotograferes under, slik som under aktors innledningsforedrag, og hvordan lyskastere skal plasseres.¹³⁵

3.6.4.3 Uttalelsesretten etter § 2

Denne regelen er altså utvidet i forhold til dl. § 131a andre ledd andre setning, til også å gjelde for andre som deltar i straffesaken.¹³⁶ Uttalelsesretten vil for eksempel gjelde for sakkyndige som avgir forklaring.

De som har rett til å uttale seg, kan ifølge utvalget komme med sine synspunkter før hovedforhandlingen begynner eller i forbindelse med at forhandlingen påbegynnes. Det er neppe adgang til å bestemme at forhandlingene om det skal tillates fotografering eller opptak, skal skje for lukkede dører.¹³⁷

Forskriften § 2 gjelder ikke dersom retten, etter at partene har uttalt seg, er av den oppfatning at fotografering ikke bør tillates ved avhør av de aktuelle personer.

De meninger som fremkommer ved at partene uttaler seg er heller ikke bindende for retten når de skal avgjøre spørsmålet om dispensasjonen skal gis.

Retten kan også på forhånd gi en generell tillatelse til opptak under forhandlingen uten å ha spurt noen av de involverte først.¹³⁸

3.6.4.4 Hensyn bak dispensasjonen etter § 3

Hensikten med forskriften § 3 første og andre ledd er å angi nærmere hva som skal omfattes av vilkåret ”særlige grunner” etter dl. § 131a andre ledd første setning.¹³⁹ På bakgrunn av dl. § 131a sin utforming og forarbeidene, antar utvalget at det i forskriften § 3 bør pekes på enkelte forhold som i særlig grad bør tillegges vekt og som bør gi dispensasjon

¹³¹ NOU 1984:27 s.200

¹³² Bøhn 2000 s.399

¹³³ Se også forskriften § 2

¹³⁴ Se også forskriften § 3

¹³⁵ NOU 1984:27 s.200

¹³⁶ NOU 1988:2 s.43

¹³⁷ NOU 1984:27 s.201

¹³⁸ Bøhn 2000 s.400

¹³⁹ NOU 1984:27 s.202

fra fotoforbudet. Utvalget sier at det bydde på problemer å finne frem til kriterier som kunne gi sikre holdepunkter for anvendelsen av dispensasjonsadgangen, og selv skulle de ønske at de kunne angi mer konkret når en slik tillatelse bør kunne gis.¹⁴⁰

Etter forskriften § 3 første ledd bokstav b skal det vektlegges om fotograferingen eller opptaket har ”betydelig offentlig interesse”. Etter utvalgets mening bør det her stilles strengere krav enn at saken har ”alminnelig offentlig interesse”, slik det er antydnet i Innst.O.nr.37(1980-81) på side 51. I Rundskriv G-187/85 på side 23 presiseres det at ”betydelig offentlig interesse” er et flytende begrep. Det har ingen betydning i vurderingen av om dispensasjon skal gis at saken gjelder overtredelse av straffebud med en nærmere angitt strafferamme. Ved en ”liten sak” hvor interessen er av lokal art, bør imidlertid tillatelse til å fotografere nektes.¹⁴¹

Etter forskriftens andre ledd første setning skal allikevel ikke tillatelse etter første ledd gis dersom det ”kan antas å få uheldig virkning for behandlingen av saken”. Kildevernutvalget presiserer her det tilsvarende vilkåret etter dl. § 131a andre ledd første setning, og sier at dersom det for eksempel er grunn til å tro at et vitne ikke vil forklare seg uforbeholdent dersom det blir fotografert under avhøret, så vil ikke dispensasjon kunne gis.¹⁴²

Under henvisning til vilkåret ”og heller ikke andre hensyn taler avgjørende imot”, jfr. dl. § 131a andre ledd første setning, har utvalget i forskriften § 3 andre ledd andre setning forsøkt å angi nærmere hvilke hensyn som normalt vil føre til at fotografering ikke skal tillates. Dette gjelder blant annet når vedkommende er mindreårig eller når fotograferingen fører til en urimelig belastning for tiltalte. Utvalget sier videre at de ikke har funnet grunn til å skille mellom saker hvor tiltalte er tidligere straffet eller ikke.¹⁴³

3.6.4.5 Nærmere vilkår etter § 4

Adgangen for retten til å sette nærmere betingelser i forbindelse med dispensasjonen, er regulert i forskriften § 4. Utvalget sier her at bestemmelsen ikke gir en uttømmende oppregning. Retten kan for eksempel sette som betingelse at opptak av visse rettsaktører ikke skal finne sted.¹⁴⁴ Det kan også bli spørsmål om å angi nærmere hvorfra fotograferingen skal kunne skje.¹⁴⁵ Retten kan også bestemme at det eksempelvis bare skal tas fotografier, og ikke filmopptak.¹⁴⁶

3.6.4.6 Tilbaketrekking og sanksjoner etter § 5

Utvalget mener at retten etter forskriften § 5 bør ha en ubetinget adgang til å trekke tilbake tillatelsen, uansett om fotograferingen skjer i strid med tillatelsen eller om retten etter en fornyet vurdering finner at fotograferingen ikke lenger bør tillates. På tross av at det ikke er presisert i bestemmelsen, vil retten også kunne fastsette nye, og eventuelt strengere vilkår for

¹⁴⁰ NOU 1984:27 s.201

¹⁴¹ Rundskriv G-187/85 s.23

¹⁴² NOU 1984:27 s.202

¹⁴³ Op.cit. s.203

¹⁴⁴ Bøhn 2000 s.400

¹⁴⁵ NOU 1984:27 s.203

¹⁴⁶ NOU 1988:2 s.44

fotograferingen. Retten kan dessuten bestemme at opptak som allerede er gjort, ikke skal offentliggjøres.¹⁴⁷

Dommeren kan innskjerpe dispensasjonen som er gitt fra fotoforbudet muntlig. Dette ble således gjort i en dom av Ålesund byrett fra 1987, der en pressefotograf for Bergens Tidende og ansvarlig nyhetsredaktør i samme avis ble dømt for å ha fotografert og publisert bildene av en siktet under rettsforhandlingene i forhørsretten.¹⁴⁸

Utvalget presiserer videre at vilkåret ”i strid med”, jfr. forskriften § 5, skal tolkes som at bøter etter § 198 tredje ledd også kan komme på tale ved fotografering som er i strid med vilkårene for en tillatelse som retten har gitt, og ikke bare dersom fotograferingen er i strid med bestemmelsene i forskriften.¹⁴⁹

3.7 Sanksjoner

Dl. § 198 tredje ledd er en straffesanksjonsbestemmelse som kan gi bøter i to tilfeller: Det første tilfellet gjelder for den som har fotografert i strid med dl. § 131a, og det andre tilfellet gjelder for den som har offentliggjort bilder i strid med samme bestemmelse. Skyldkravet ved overtredelse av dl. § 198 er i begge tilfellene fortsett, jfr. Rt. 1994 s. 1186. Publisisten er dessuten ansvarlig uavhengig av om fotografen har utvist skyld.¹⁵⁰

I strl. § 27 sies det at det ved utmålingen av botens størrelse, foruten det straffbare forhold, også skal tas særlig hensyn til domfeltes formuesforhold. I Ot.prp.nr.55(1997-98) på s.66 sies det at bøkene normalt ikke bør ligge på et symbolsk nivå. Denne uttalelsen kan i utgangspunktet tyde på at man kan forvente seg relative høye bøter. I Rt. 1996 s. 13 ”Smolkjennelsen” fikk VGs redaktør allikevel ikke mer enn 10.000 kroner i bot. Det samme beløpet måtte også redaktørene i Dagbladet og Aftenposten betale etter å ulovlig ha publisert bilder av Veronica Orderud på vei ut av rettssalen.¹⁵¹

Den som overtrer fotoforbudet i dl. § 131a, vil også kunne bortvises fra lokalet etter dl. § 133 tredje ledd. Vilkaene er her at vedkommende må ”forstyrre[r] forhandlingen eller krænke[r] domstolens værdighet”, jfr. første ledd første setning. Bortvisning ble således besluttet av Nes herredsrett¹⁵² under ”Orderudsaken”, der retten bortviste tre fotografer som fotograferte en rettsbetjent som falt om under forhandlingene. Dommen ble som tidligere nevnt opphevet.¹⁵³

Det å handle i strid med dl. § 131a kan også gi grunnlag for erstatning eller oppreisning etter skadeerstatningsloven av 1969 nr.26 § 3-6, ettersom dl. § 131a kan ses som en særregulering av straffeloven § 390 om krenking av privatlivets fred.¹⁵⁴

3.8 Oppsummering

¹⁴⁷ Kolsrud 2002 s.127

¹⁴⁸ Ålesund byrett 17.2.1987 sak nr. S 111/1986

¹⁴⁹ NOU 1984:27 s.203

¹⁵⁰ Kolsrud 2002 s.131

¹⁵¹ Rt.2004 s.510

¹⁵² Nr.01-00051

¹⁵³ RG 2001 s.1375

¹⁵⁴ Engum 2005 s.31

Frem til 1981 fantes det ikke noe direkte lovforbud mot fotografering i domstolene. Nå er imidlertid siktede i en straffesak vernet mot fotografering gjennom reglene i dl. § 131a første ledd, i tillegg til gjennom ulovfestede regler.¹⁵⁵ Det er særlig personvern hensynet som er begrunnelsen for vernet av siktede.

Retten kan gjøre unntak fra fotoforbudet under hovedforhandlingen etter en skjønnsmessig helhetsvurdering, jfr. dl. § 131a andre ledd første setning. Dersom siktede har samtykket til fotografering, gjelder samtykket ikke under hovedforhandlingen, dersom retten har bestemt at det ikke skal fotograferes der. Retten kan imidlertid ikke nekte fotografering av siktede utenfor hovedforhandlingen, og der vedkommende har samtykket til fotograferingen.

Etter dl. § 198 tredje ledd kan det ilegges bøter til den som har fotografert i strid med dl. § 131a, og til den som har offentliggjort bilder i strid med samme bestemmelse. Fotografen kan også bortvises fra lokalet etter dl. § 133 tredje ledd. Det kan dessuten være grunnlag for erstatning eller oppreisning fra fotografen eller publisisten etter skadeerstatningsloven § 3-6.

¹⁵⁵ Rt.1952 s.1217

4. Ytringsfrihet eller personvern

4.1 Innledning

Når det gjelder forholdet mellom hensynet til ytringsfriheten og personvernet, har EMD understreket at det er ytringsfriheten som skal ha fortrinnsrett.¹⁵⁶ Det vil si at ytringsfriheten og personvernet ikke skal veies opp mot hverandre gjennom en interesseavveining. Personvernet må derfor bli ”narrowly interpreted” i forhold til ytringsfriheten.¹⁵⁷

Jeg vil i det følgende avsnitt ta utgangspunkt i offentlighetsprinsippet, og vise at fotoforbudet etter dl. § 131a er et unntak fra dette. Jeg vil deretter se på hvilken rolle EMK art.10 spiller når det gjelder anvendelsen av dl. § 131a innen norsk rett. EMD har ikke avgjort noen spørsmål som direkte angår forbud mot fotografering i tilknytning til rettssaker.¹⁵⁸ Høyesterett har likevel forsøkt å løse konflikten mellom den visuelle ytringsfriheten i straffesaker etter art.10 i forhold til vernereglene for siktede etter dl. § 131a.¹⁵⁹

Videre, vil jeg se på hvilke momenter som pressen legger vekt på når de bestemmer seg for å identifisere siktede i en straffesak med navn og/eller bilde etter deres egne regler. Jeg vil i denne sammenheng se på hvilke momenter som retten vektlegger i vurderingen av om den skal gi dispensasjon fra fotoforbudet under forhandlingene i straffesaker etter dl. § 131a første ledd første setning, samt hvilke momenter som kan begrunne et unntak fra tilknytningsforbudet i dl. § 131a første ledd andre setning, jfr. ”helt særegne hensyn”-vilkåret i blant annet ”Valebrokk-kjennelsen”. Rettspraksis og juridisk teori viser at de rettslige og de presseetiske kriterier i grove trekk er sammenfallende i så måte.¹⁶⁰

Avslutningsvis vil jeg finne ut hva som er gjeldende rett når det gjelder fotografering av siktede i straffesaker.

4.2 Offentlighetsprinsippet

Offentlighetsprinsippet går ut på retten til å få informasjon. Jo mer vi vet, jo bedre kan vi fungere. Retten til å vite er således en grunnleggende forutsetning for å kunne ytre seg.¹⁶¹

Prinsippet om offentlighet i rettspleien er nasjonalt lovfestet i dl. § 124, som fastslår at rettsmøtene som hovedregel skal være offentlige. Lovbestemmelsen retter seg riktig nok mot referatretten, og ikke retten til å ta bilde, men prinsippet om offentlighet må likevel gjelde også for den visuelle ytringsfriheten. Offentlighetsprinsippet er internasjonalt lovfestet blant annet i EMK art. 6. Det er i denne sammenheng viktig å presisere at offentlighetsprinsippet etter EMK skal sikre den demokratiske kontroll med domstolene, og ikke publikums informasjonskrav.¹⁶²

¹⁵⁶ Schøitz 1996 pkt.22, under henvisning til Sunday Times 6538/74 avsnitt 65

¹⁵⁷ Schøitz 1996 pkt.4.1

¹⁵⁸ St.mld. nr.26(2003-04) s.59

¹⁵⁹ Rt.2003 s.593 og Rt.2004 s.510

¹⁶⁰ Haaheim 2000 s.91

¹⁶¹ Kvam og Røssland 1998 s.63

¹⁶² Rt.2001 s.568

Lovgiverne har oppgitt tre grunner for offentlighetsprinsippet. Den første grunnen er rettssikkerhetsgarantien. Det går ut på at offentligheten skal kunne kontrollere forvaltningen og politikerne. Offentlighet motvirker vilkårlighet og forskjellsbehandling. Den andre grunnen er en økt demokratisk deltakelse. Med det menes at offentligheten kan bli oppmerksom på saker, og dermed delta i debatter og påvirke beslutninger som fattes. Den tredje grunnen er etterrettelighet, som går ut på at offentlighet gir bedre grunnlag for seriøs og korrekt informasjon og debatt.¹⁶³ Offentlighet regnes derfor for å være en nødvendig forutsetning for rettssystemet i et demokratisk samfunn.¹⁶⁴

Offentlighetsprinsippet er altså med på å gjøre samfunnet mer åpent. Media er med på å ivareta prinsippet om offentlighet ved å videreformidle til folket hva som skjer i en straffesak, der de gir rettsreferat og identifiserer siktede med bilde. Det vil likevel alltid være en grense for hva massemediene kan formidle. Rettsmøteforbudet i dl. § 131a første ledd første setning er nettopp en slik begrensning som bryter med prinsippet om at det rettslige utgangspunktet i loven er offentlighet. Når det gjelder tilknytningsforbudet i dl. § 131 første ledd andre setning, sier Aarli at dette ikke gjør noe direkte inngrep i prinsippet om offentlighet. Hun fremhever at når dom er avsagt, er det ikke lenger et særlig behov for offentlig kontroll og overvåkning. Aarli påpeker imidlertid at tilknytningsforbudet, i likhet med rettsmøteforbudet, gjør inngrep i to andre fundamentale demokratiske prinsipper. Det er prinsippet om handlefrihet og prinsippet om ytringsfrihet. Den alminnelige handlefrihet tilsier i denne sammenheng fri adgang til å fotografere på offentlig sted og senere publisere bildematerialet. Ytringsfriheten tilsier fri adgang til å innhente og videreformidle informasjon.¹⁶⁵

4.3 Dl. § 131a sitt forhold til EMK art.10

4.3.1 Innledning

Etter menneskerettsloven § 3 skal inkorporerte konvensjoner og protokoller ved motstrid gå foran nasjonal lovgivning, jfr. også lex specialis-prinsippet. Det vil foreligge motstrid dersom en anvendelse av dl. § 131a fører til at art.10 blir krenket. Norge kan derfor ikke praktisere sitt nasjonale regelverk på en måte som går utenfor de rammene som fremgår av menneskerettighetene.¹⁶⁶

I det følgende vil jeg se på hvordan Høyesterett har vurdert art.10 i forhold til dl. § 131a, og hvilke rettigheter og begrensninger som gjelder i spørsmålet om norsk presses adgang til å dokumentere hendelser ved hjelp av fotografi- og filmopptak i tilknytning til straffesaker. Jeg vil ta utgangspunkt i de to siste høyesterettsdommene som omhandler temaet, nemlig Rt. 2003 side 593, ”Valebrokk-kjennelsen”, og Rt. 2004 side 510.

4.3.2 Etablering av doktrinen ”helt særegne hensyn”

I Rt. 2003 på side 593, ”Valebrokk-kjennelsen”, sa Høyesterett under dissens 3-2 at fotoforbudet i dl. § 131a første ledd andre setning kan fravikes dersom ”helt særegne hensyn”

¹⁶³ Kvam og Røssland 1998 s.64

¹⁶⁴ Aarli 2003 s.409

¹⁶⁵ Op.cit. s.409

¹⁶⁶ Se Rt.2000 s.996, en avgjørelse som mange mener gir EMDs tolkninger forrang i norsk rett.

foreligger.¹⁶⁷ Dommen viser at tilknytningsforbudet ble tilsidesatt for at Norge skulle unngå å krenke art.10.

Saksforholdet var her at TV2s sjefredaktør, Kåre Valebrokk, uten samtykke fra domfelte Viggo Kristiansen hadde offentliggjort filmopptak av han etter at dom var avsagt og retten hevet i anledning ”Baneheiasaken”.¹⁶⁸ TV2s filmteam hadde rett etter domfellelsen intervjuet Kristiansens forsvarer om domfeltes reaksjon på dommen. En frilansfotograf for TV2 hadde filmet Kristiansen omtrent samtidig. Det viste seg at forsvarerens utsagn om hvordan Kristiansen hadde reagert på dommen ikke stemte overens med den reaksjonen TV2 hadde fanget på film av den domfelte. Ifølge forsvareren, var Kristiansen skuffet over domfellelsen, noe som ”var rimelig tydelig på hans kroppsspråk”.¹⁶⁹ TV2s opptak viste imidlertid at Kristiansen hadde forlatt rettssalen småflirende og tyggende på en tyggegummi. Høyesterett la riktignok til grunn at Valebrokk hadde brutt tilknytningsforbudet, men at art.10 allikevel vernet om ytringsfriheten til Valebrokk når det gjaldt å vise opptaket. Valebrokk ble derfor frikjent.

Det avgjørende spørsmålet for Høyesterett var om det var ”nødvendig” å anvende forbudet i dl. § 131a første ledd andre setning i forhold til det å vise bildene som var tatt av Viggo Kristiansens reaksjon.¹⁷⁰, jfr. vilkåret ”nødvendig[e] i et demokratisk samfunn” etter art.10 nr 2. Høyesterett uttalte at hovedregelen riktignok er et forbud mot å fotografere i rettssalen etter at retten er hevet, samt et forbud mot offentliggjøring av bildene, men at et slikt forbud ikke vil gjelde hvor ”helt særegne hensyn” tilsier det. Begge de voterende dommerne var enige i dette utgangspunktet.

Flertallet i Høyesterett pekte så på de tungveiende grunnene de mente forelå i saken og som talte til Valebrokks fordel. Her nevner de det forhold at Kristiansen var dømt for forbrytelser av en opprørende karakter. Et annet moment var at straffesaken hadde vakt voldsom offentlig interesse. Det ble også vektlagt at Kristiansens identitet og fotografi lenge hadde vært offentlig kjent. Flertallet mente videre at det også var av betydning at hans personlige egenskaper og personlighetsavvik hadde vært sentralt fremme i saken, samt at den opptreden som Kristiansen viste umiddelbart etter domsavsigelsen, var meget spesiell. Det var også etter flertallets mening liten tvil om at bildene kunne oppfattes slik at de sa noe vesentlig om hans personlighet.¹⁷¹

Flertallet mente likevel at det kunne være tvilsomt om disse grunnene i seg selv var tilstrekkelige til at det var nødvendig å begrense anvendelsen av tilknytningsforbudet. Det avgjørende momentet for flertallet var nå at dersom man sammenholdt de nevnte grunnene med forsvarerens kommentar til TV2 om domfeltes opptreden etter domsavsigelsen, kom saken ”i en annen stilling”, fordi når TV2 hadde filmopptak som i høy grad talte for at kroppsspråket til Kristiansen sa noe ganske annet enn det forsvareren ga uttrykk for, måtte TV2 være berettiget å vise opptaket som ”et korrektiv til forsvarerens argument”.¹⁷²

4.3.3 Videreføring av doktrinen

¹⁶⁷ Rt.2003 s.593 avsnitt 62

¹⁶⁸ Agder lagmannsrett den 13. februar 2002

¹⁶⁹ Rt.2003 s.593 avsnitt 42

¹⁷⁰ Op.cit. avsnitt 61

¹⁷¹ Op.cit. avsnitt 63

¹⁷² Rt.2003 s.593 avsnitt 64

Høyesterett videreførte doktrinen om ”helt særegne hensyn” i Rt. 2004 på side 510. Dette er den foreløpig siste avsagte høyesterettsdommen som sier noe om vilkåret ”helt særegne hensyn”.

Saksforholdet var her at redaktørene i henholdsvis Aftenposten og Dagbladet hadde publisert fotografier av Veronica Orderud uten hennes samtykke, da hun var på vei ut av rettslokalet etter at hun hadde blitt domfelt i ”Orderudsaken”. Bildene viser en gråtende Orderud utenfor rettslokalet, og der hennes forsvarer gjør en avvergende håndbevegelse i retning journalisten.

En enstemmig Høyesterett konkluderte med at bildene var klart i strid med tilknytningsforbudet. Det avgjørende spørsmålet var for Høyesterett om det forelå ”helt særegne hensyn”, jfr. ”Valebrokk-kjennelsen”, slik at fotoforbudet måtte vike til fordel for ytringsfriheten etter art.10 nr. 2. Høyesterett tok nå for seg de momentene som ble vektlagt i drøftelsen av om det forelå ”helt særegne hensyn” i ”Valebrokk-kjennelsen”, og vurderte dem i den foreliggende sak. Retten mente riktignok at Orderudsaken hadde vært gruoppvekkende, gjenstand for en enorm offentlig interesse og at Veronica Orderud sin identitet i høy grad allerede var kjent. Rettens medlemmer syntes imidlertid at Orderud sin reaksjon på dommen, som var fortvilelse og oppløsthet i tårer, måtte betegnes som normal og forventet, situasjonen tatt i betraktning. Høyesterett mente også at bildet var ”i kjerneområdet av hva fotograferingsforbudet skal beskytte”.¹⁷³ Disse momentene var derfor ikke i seg selv tilstrekkelig til å fastslå at det forelå ”helt særegne hensyn”.¹⁷⁴

Spørsmålet var videre om det forelå andre momenter som skulle gi pressen rett til å ta bildene og offentlighetens krav på å få se dem.¹⁷⁵ Høyesterett så nå på om det at Orderud ble pågrepet på nytt etter domfellelsen, kunne være et moment som legitimerte at pressen kunne ta bilder av situasjonen og publisere bildene. Det avgjørende for Nedre Romerike tingrett i sin frifinnelse av redaktørene, var nettopp at siden pågripelsen var en ny faktisk og rettslig situasjon, var dette en hendelse som var legitim for massemedia å dekke.¹⁷⁶ Høyesterett mente imidlertid at en pågripelse etter en fellende dom ikke er uvanlig, og det kunne heller ikke være upåregnelig i en alvorlig sak som Orderudsaken, der de tiltalte også hadde vært på frifot under hele hovedforhandlingen.

Høyesterett sa videre at så lenge ikke bildene viste noe helt spesielt, som for eksempel knyttet til politiets fremgangsmåte ved selve pågripelsen, måtte vernet etter dl. § 131a første ledd andre setning være det samme.¹⁷⁷

En samlet Høyesterett konkluderte derfor med at det ikke forelå ”helt særegne hensyn”, og at inngrepet var ”nødvendig[e] i et demokratisk samfunn”, jfr. art.10 nr 2.

4.4 Momenter ved identifisering av siktede i straffesaker

4.4.1 Innledning

¹⁷³ Op.cit. avsnitt 28

¹⁷⁴ Op.cit. avsnitt 27-28

¹⁷⁵ Op.cit. avsnitt 28

¹⁷⁶ Dom av 15. oktober 2003

¹⁷⁷ Rt.2004 s.510 avsnitt 29

Hovedprinsippet i Norge er at pressen ikke skal identifisere personer som er dømt eller er under strafforfølgning. Identifisering er imidlertid tillatt i visse tilfeller, og det er blant pressens vanskeligste vurderinger når en identifisering av siktede skal gjennomføres.¹⁷⁸ Det er også et alminnelig prinsipp i EMDs case-lawpraksis at pressen må ha store muligheter til å publisere ytringer i saker av allmenn interesse.¹⁷⁹ Dette illustrerer konflikten mellom offentlighet i rettspleien og individets personvern.¹⁸⁰

Identifiseringen av siktede i pressen må i utgangspunktet bygge på lovregler, som at et fotografi er lovlig tatt etter dl. § 131a.

Pressen må også foreta identifisering i tråd med sine egne regler, slik som etter Vær Varsom-plakatens § 4.7, som sier at det må foreligge et "berettiget informasjonskrav" for at identifisering skal kunne finne sted.

Det er mange ulike momenter som til sammen kan legitimere pressens bruk av bilde (og fullt navn) i omtalen av en verserende straffesak. Av plassmessige årsaker, vil jeg i det følgende fokusere på de tre momentene "offentlig person", "forbrytelsens art" og "sakens stadium".

De følgende momenter vil som nevnt også være av betydning for når det gjelder rettens vurdering av om den skal gi dispensasjon fra rettsmøteforbudet. Ordlyden i dl. § 131a er riktignok taus når det gjelder om allmenne interesser skal telle med i vurderingen, jfr. det overnevnte om hva EMD har sagt om identifisering i saker av allmenn interesse. Justiskomiteen fastslår at det likevel skal tas hensyn i den retning.¹⁸¹ Pressen har likevel ikke noe rettskrav på å fotograferer hvis vilkårene etter dispensasjonsadgangen i dl. § 131a andre ledd første setning foreligger, jfr. "kan retten". Haaheim mener at dette likevel ikke er av avgjørende betydning for om pressen kan ta bilder av siktede under hovedforhandlingen. Om pressen retter en juridisk holdbar begjæring om fotografering til retten, vil domstolene i praksis måtte gi tillatelse. Hvis ikke, kan domstolenes avgjørelse på dette punkt angripes med vanlige rettsmidler, jfr. strpl § 377.¹⁸²

De følgende momenter har også betydning for pressens adgang til å ta bilder av siktede når vedkommende er på vei til eller fra rettsmøtet etter dl. § 131a første ledd andre setning, selv om fotograferingen i utgangspunktet ikke er lovlig etter bestemmelsen. Dette illustreres som vist i "Valebrokk-kjennelsen" og i Rt. 2004 s. 510.

Momentene vil videre ha betydning for identifisering av siktede etter blant annet strl. § 247 flg. og åvl. § 45c, uten at jeg vil komme nærmere inn på disse reglene.

Selv om de rettslige og presseetiske momentene er de samme, er det dermed ikke er gitt at resultatet blir det samme. Et eksempel på dette, er Rt.1999 s.1472, "Landåssaken", der TV2 hadde navngitt og avbildet hjelpepleier Eva Mai Larsen, som var siktet for og senere ble frikjent for ti drap ved Landås eldresenter. Larsen krevde oppreisning for den påkjenningen som følge av identifiseringen som TV2 hadde foretatt av henne, men Høyesterett avviste

¹⁷⁸ Kvam og Røssland 1998 s.9

¹⁷⁹ Sunday Times 6538/74 avsnitt 65

¹⁸⁰ Kolsrud 2002 s.85

¹⁸¹ Innst..O.nr.37(1980-81) s.41

¹⁸² Haaheim 2000 s.73

kravet. Raaum mener om dette at det er ”nokså opplagt” at Larsen ville ha vunnet frem i en eventuell klagesak for PFU¹⁸³ ¹⁸⁴.

4.4.2 Offentlig person

Dette momentet går ut på siktedes tilknytning til det offentlige rom, og hvor ”kjent” vedkommende er blant befolkningen. Det er hevdet at offentlige personer av hensynet til ytringsfriheten i større utstrekning enn andre må finne seg i at private opplysninger om dem publiseres.¹⁸⁵

Måten personen har kommet i offentlighetens lys på kan ha betydning. I Rt. 1994 på side 174, ”Blichfeldt-dommen”, fremgår det at ”den som ikke selv har søkt offentlighetens lys, må ha et sterkere krav på personvern enn den som selv har stilt seg til skue i det offentlige liv”. PFU sonderer dessuten mellom offentlige personer og kjente personer, et skille som det ikke finnes eksempler på i rettspraksis.¹⁸⁶

Det er videre antatt, at jo større betydning eller innflytelse en person har i samfunnet, jo mer må han eller hun akseptere at samfunnet gransker vedkommendes virksomhet og person.¹⁸⁷

4.4.3 Forbrytelsens art

Forbrytelsens art går ut på hvor alvorlig anklagen er. Det blir sagt at jo mer radikalt handlingen avviker fra samfunnets vedtatte normer, desto mer berettiget er samfunnets interesse i å vite hvem som forfølges for å ha krenket denne orden.¹⁸⁸ Andenæs mener at pressen må kunne gjengi bilder av tiltalte i for eksempel en oppsiktsvekkende drapssak, men neppe i saker av mer dagligdags karakter.¹⁸⁹

Publikum vil altså kunne ha et krav på å få vite hvem samfunnet forfølger. I følge ytringsfrihetskommisjonen tilhører det ikke privatlivets fred at en straffesak er innledet mot noen.¹⁹⁰

Anklagens alvorlighetsgrad må sees i sammenheng med anklagedes tilknytning til det offentlige rom. Disse momentene utfyller hverandre, og det må foretas en helhetsvurdering om identifisering skal finne sted. Lovbruddet vil for eksempel fremstå som mer alvorlig dersom sjefen fra utrykningspolitiet tas for å ha kjørt med 0,3 i promille i blodet. Selv om dette lovbruddet objektivt sett er dagligdags, er saken alvorlig i og med at vedkommende er ansvarlig for å håndheve promillegrensene.¹⁹¹

¹⁸³ Pressens Faglige Utvalg

¹⁸⁴ Raaum 2003 s.92

¹⁸⁵ Eggen 2002 s.735

¹⁸⁶ Haaheim 2000 s.81

¹⁸⁷ Kolsrud 2002 s.87

¹⁸⁸ Op.cit. s.87

¹⁸⁹ Andenæs 1 s.132-133

¹⁹⁰ NOU 1999:27 s.127

¹⁹¹ Kolsrud 2002 s.87

Noen ganger er anklagen av en slik art at bare svært få personer kan stå bak forbrytelsen. En offentliggjøring av siktedes navn kan da være forsvarlig ut fra hensynet til dem som ellers urettmessig får ryktene og mistenksomheten mot seg.¹⁹²

I Rt. 2004 s. 510 uttalte retten at det vern domfelte har etter dl. § 131a, i prinsippet må gjelde uavhengig av sakens karakter og av den medieinteressen den fører til.¹⁹³ Rettens medlemmer sa at de øvrige hensynene bak fotoforbudet er like fullt til stede i dette tilfellet, og ofte i sterkere grad enn for andre domfelte. Dette kan tilsi at når det gjelder pressens adgang til å ta og publisere bilde av siktede i tilknytning til en straffesak, vil forbrytelsens alvorlighetsgrad ikke lenger være av så stor betydning. Dette kan imidlertid stille seg annerledes, når det gjelder identifisering av siktede etter andre lovregler og etter pressens etiske regler.

4.4.4 Sakens stadium

Spørsmålet i denne sammenheng er når i sakens stadium det er forsvarlig å identifisere siktede i pressen. Det er større sannsynlighet for at den siktede er uskyldig jo tidligere i prosessen man er¹⁹⁴, noe som taler for at det er større grunn til å identifisere vedkommende jo senere man er ute i rettsprosessen.

I Landås-saken ble identiteten offentliggjort allerede før forhørsretten hadde samtykket til varetektsfengslingen. Høyesterett stilte her spørsmålet om det var ”utilbørlig” å identifisere Larsen, og sa seg enig i at det ved utilbørlighetsvurderingen kan ha betydning hvilket tidspunkt under etterforskningen eller straffeforfølgningen den offentlige omtale av gjerningsmannen har funnet sted. Retten mente imidlertid at på grunn av siktelsens alvorlighetsgrad, var det ikke før forhørsrettens kjennelse utilbørlig å offentliggjøre siktede Larsens identitet.

I Rt. 2003 s. 510, ”Valebrokk-kjennelsen” sa flertallet i avsnitt 62 at ”fotograferingsforbudet bæres av tunge reelle hensyn, ikke minst i situasjonen umiddelbart etter at dom er avsagt”. Dette tilsier at siktedes vern også er av betydning sent ute i saken.

I kravet til når det er aktuelt å identifisere siktede, ligger det en tidsavgrensning, jfr. Rt. 1987 s. 1082. Spørsmålet er nå hvor lang tid det kan gå etter en domfellelse før pressen kan identifisere den domfelte. Eggen mener her at friheten til å referere fra rettssaker ikke gjelder for saker som for lengst er avsluttet.¹⁹⁵ I denne sammenheng sies det i RG 1967 på side 75 at den som har vært implisert i en rettssak, skal få være i fred når det har gått en tid.

4.5 Kort om pressens egenjustis

Flesteparten av de norske medier, redaktører og journalister har sluttet seg til et sett av frivillige etiske retningslinjer for deres arbeidsmetoder og publisering. Retningslinjene er samlet i tre plakater, som er Redaktørplakaten, Vær Varsom-plakaten og Tekstreklameplakaten. Det kortsiktige målet med ordningen er å løse aktuelle klagesaker. Et langsiktig mål er å utløse ettertanke og kanskje selvsensur hos den innklagede og

¹⁹² Op.cit. s.89

¹⁹³ Rt.2004 s.510 avsnitt 30

¹⁹⁴ Kolsrud 2002 s.98

¹⁹⁵ Eggen 2002 s.734

vedkommendes fagfeller. Et strategisk mål for selvjustisapparatet er å være et alternativ til domstolen og holde statens justis på avstand fra pressen.¹⁹⁶

Organisert selvjustis i pressen har eksistert i snart hundre år.¹⁹⁷ I Norge ble et voldgiftsutvalg for pressebransjen etablert i 1915, og på det grunnlaget har Norge æren for å ha verdens eldste presseklagenemnd, selv om vi først i 1929 fikk et ”skikkelig” faglig utvalg.¹⁹⁸ Den første Vær Varsom-plakaten ble vedtatt av Norsk Presseforbund i 1936.¹⁹⁹ Plakaten er blitt revidert flere ganger siden.

Klagene fra publikum behandles av Pressens Faglige Utvalg(PFU), som er medienes selvjustisorgan. PFU kan behandle klager fra enkeltpersoner, organisasjoner, institusjoner, bedrifter og myndigheter.²⁰⁰ Avgjørelsene har ingen rettslig relevans, i den forstand at de utløser juridiske rettsvirkninger. Den dømte avisen har likevel en plikt til å trykke utvalgets avgjørelse.²⁰¹

4.6 Gjeldende rett

Spørsmålet er nå hvor fotoforbudet står i dag. Det kan først stilles spørsmål ved om selve eksistensen av dl. § 131a er i strid med vernet av ytringsfriheten etter EMK art.10. Det blir her fremhevet i Rt.2004 på side 510 i avsnitt 26 at fotoforbudet er en bestemmelse som ”ikke har vært oppfattet som et problem i forhold til art.10”. Det finnes heller ingen avgjørelse fra EMD som direkte avgjør spørsmålet om et tilknytningsforbud kan komme i konflikt med art.10.²⁰² Så lenge EMD ikke uttrykkelig har sagt noe annet, må både det norske rettsmøteforbudet og tilknytningsforbudet i dl. § 131a ikke ansees å være i strid med art.10.²⁰³

Når det gjelder spørsmålet om hvor terskelen går for når det foreligger ”helt særegne hensyn”, slik at man allikevel skal tillate fotografering etter dl. § 131a første ledd andre setning, var det avgjørende momentet i ”Valebrokk-kjennelsen” altså at bildene av domfelte bar preg av å være et korrektiv som stod direkte i motstrid til den uttalelsen Kristiansens forsvarer kom med om domfeltes reaksjon.²⁰⁴ I høyesterettsdommen mot Aftenposten og Dagbladet gir retten uttrykk for at brudd på fotoforbudet kan legitimeres dersom bildene viser noe ”helt spesielt”, og så eksemplifiserer de dette med noe som kan knyttes til politiets fremgangsmåte ved selve pågripelsen.²⁰⁵ Dette kan tyde på at det må foreligge noe mer for å legitimere et unntak fra fotoforbudet, enn en uheldig forsvareruttalelse.²⁰⁶ Aarli mener at det her må være tale om maktovergrep av en art som for eksempel i Rodney King-saken. Det kan på denne bakgrunn se ut som om Høyesterett har innsnevret den unntaksadgangen fra fotoforbudet som ble lansert i ”Valebrokk-kjennelsen”. Høyesteretts uttalelser tyder også på at det samme unntaket kan gjøres i forhold til rettsmøteforbudet etter dl. § 131a første ledd første setning.²⁰⁷

¹⁹⁶ Raaum 2003 s.12

¹⁹⁷ Op.cit. s.7

¹⁹⁸ Op.cit. s.26

¹⁹⁹ Op.cit. s.27

²⁰⁰ PFUs vedtekter

²⁰¹ Hov i Andenæs & Elvik 1984 s.124

²⁰² St.mld nr.26(2003-04) s.59

²⁰³ Se Aarli 2004 s.182

²⁰⁴ Rt.2003 s.593 avsnitt 64

²⁰⁵ Rt.2004 s.510 avsnitt 29

²⁰⁶ Aarli 2004 s.183

²⁰⁷ For eksempel Rt.2004 s.510 avsnitt 18

Denne innsnevringen av unntaksadgangen, kan også ses i sammenheng med at "Valebrokk-kjennelsen" ble avsagt under dissens. Resultatet i "Valebrokk-kjennelsen" kunne likeså godt ha blitt det motsatte med en annen sammensetning av retten. Høyesteretts syn på de momentene som de mener må foreligge når fotoforbudet skal fravikes, står derfor ikke så sterkt, som dersom Høyesterett hadde vært enstemmig. Aarli stiller i denne sammenheng spørsmålet om "Valebrokk-kjennelsen" allerede er blitt en parentes i det norske fotoforbudets rettshistorie.²⁰⁸

4.7 Oppsummering

Selv om et fotoforbud er rettmessig etter dl. § 131a første ledd, kan det likevel være i strid med art.10, slik at forbudet er ulovlig. Vurderingstemaet for om forbudet er i strid med EMK art.10 nr. 2, er om det foreligger "helt særegne hensyn".

Vurderingen av om det foreligger "helt særegne hensyn" gjøres på bakgrunn hensynet til siktedes krav på personvern og pressens ytringsfrihet i form av å ta og publisere bilder av siktede. EMD har i denne sammenheng understreket at hensynet til ytringsfriheten skal ha fortrinnsrett i forhold til personvernens hensyn. Ragna Aarli mener at et maktovergrep fra politiet mot siktede, som i Rodney King-saken, vil kunne kvalifisere til å være "helt særegne hensyn", slik at fotografering vil være legitimt etter art.10, selv om vilkårene etter dl. § 131a første ledd er oppfylt.

Pressen kan, dersom det foreligger "helt særegne hensyn", og etter deres egne regler, identifisere siktede med navn og bilde i en verserende straffesak. Også retten kan gjøre unntak fra fotoforbudet under rettsmøtet etter dl. § 131a andre ledd første setning. Rettspraksis og PFU-praksis viser at noen av de felles momentene som skal vektlegges for pressen og retten sin del for om identifisering skal finne sted, er om siktede er en "offentlig person", hva som er "forbrytelsens art" og hvor langt siktede er kommet i "sakens stadium".

²⁰⁸ Op.cit. s.183

5. Avslutning

5.1 Debatten om et ytterligere fotograferingsforbud

I Dokument nr.8:75(1994-95) ba stortingsrepresentant Olav Akselsen Stortinget om at de måtte anmode Regjeringen om å vurdere regler om hvordan en kunne hindre at mediene offentliggjorde navn og bilde på personer som var mistenkt eller siktet i kriminalsaker. Justiskomiteen ba så Stortinget om å oversende forslaget til Regjeringen til utredning og uttalelse. Komiteen mente her at det i den senere tiden hadde skjedd alvorlige overtramp fra enkelte mediers side, når det gjaldt rettsvernet til siktede.²⁰⁹

Justisdepartementet foreslo på denne bakgrunn en ny § 390c i straffeloven, som skulle gi siktede et fornyet vern mot fotografering når han eller hun var på vei til eller fra rettsmøte i saken eller under opphold i bygningen som rettsmøtet ble avholdt i. Vernet mot fotografering gjaldt alle stadier i straffesaker, fra siktelse til dom. Også personer i politiets varetekt og mistenkte eller vitner som var sammen med politiet under etterforskningen, ble vernet av bestemmelsen. Fornærmede ble også gitt et vern mot ufrivillig fotografering. Særlig viktig var dette for fornærmede i volds- og sedelighetssaker.²¹⁰ Forbudet kunne fravikes ved samtykke.

Straffeloven § 390c ble tilføyd ved lov 4. juni 1999 nr. 37. Bestemmelsen i dl. § 131a ble samtidig flyttet til dl. § 131, hvor det også ble gjort noen mindre endringer. Dl. § 131 skulle nå regulere adgangen til å fotografer og filme i rettssalen, mens strl. § 390c skulle regulere vernet utenfor rettssalen. Forskriften skulle forbli den samme uavhengig av lovendringene.²¹¹

Men strl. § 390c trådte ikke i kraft.²¹² Kritik fra pressehold og fra Riksadvokaten førte blant annet til dette.²¹³ Presseorganisasjonene hevdet at det nye forbudet ville gjøre det forbudt å fotografer fra for eksempel pågripelser hvor det forekommer politivold, eller hvor politiet aksjonerer mot demonstranter.²¹⁴ Justisdepartementet varslet i en pressemelding av 25. mai 1999 at ”det kan synes som om fotoforbudet er blitt mer omfattende enn det som opprinnelig var siktemålet”. Strl. § 390c hadde heller ikke vært sendt ut på høring eller vært gjenstand for offentlig debatt. Forslaget ble derfor i desember 1999 sendt på ny høring, og er per i dag enda ikke trådt i kraft.

5.2 Hvordan bør dagens ordning være?

Spørsmålet om hvordan fotoforbudet i dl. § 131a bør være, er så omfattende at det er egnet til en avhandling i seg selv, og skal her kun kort berøres. Jeg vil i denne sammenheng ikke se på hvordan EMK art.10 bør være utformet.

Det kan først spørres om fotoforbudet i sin helhet bør oppheves. I NOU 2002:4 under punkt 4.2.1 er det inntatt vurderingsmomenter for når en handling skal kriminaliseres. Vurderingsmomentene overført på denne oppgavens problemstilling, blir om fotograferingen medfører skade eller fare for skade, om fotograferingen bør tillates ut fra hensynet til straffens

²⁰⁹ Innst.S.nr.45(1995-96)

²¹⁰ Ot.prp.nr.55(1997-98) pkt.7.1

²¹¹ Ot.prp.nr.55(1997-98) pkt.7.2

²¹² Kgl.res. 4. juni 1999 nr.567

²¹³ St.meld.nr.26(2003-2004) s.58

²¹⁴ Engum 2005 s.32

berettigelse og hensiktsmessighet, og om straff er en nødvendig reaksjon. Ellingsen konkluderer i sin hovedoppgave med at et forbud mot fotografering fortsatt har sin berettigelse, og peker på at de hensyn som isolert sett taler for å tillate fotografering, ikke kan sies å overskygge den risikoen det er for at fotografering fører til inngrep i aktørenes personvern og sakens opplysning.²¹⁵

Det kan dernest spørres om fotoforbudet i stedet bør gjøres strengere, slik at siktede får et ytterligere vern. Thomas Mathiesen mener her at medieinnholdet og dets utvikling ikke endres ved skjerpet straffelovgivning, og begrunner det med at en skjerpet straffelovgivning kanskje kan begrense enkelte "overtramp", men lovgivningen kan likevel aldri kan bli så detaljert uten at den samtidig blir en klar sensur. En skjerpet lovgivning kan dessuten føre til at de ressurssvake mediene rammes, mens de ressurssterke klarer påkjenningen og fortsetter som før.²¹⁶

I forhold til rettsmøteforbudet, kan det tenkes at retten bør ha en enda større oppfordring til å vurdere om det i den enkelte sak skal tillates fotografering. Dette synet er i tråd med hva Justisdepartementet har uttalt om offentlighetsspørsmålet, der de sier at "Det er viktig å fastholde utgangspunktet om en offentlig rettergang og bare beslutte innskrenkninger i konkrete tilfeller der dette er nødvendig".²¹⁷ Det er i dag ingen plikt for domstolen om å begrunne avslaget for en søknad om fotografering, noe som kan føre til at retten foretar en beslutning om ikke å tillate fotografering ut fra en generell oppfatning om at dette vil skade aktørenes interesser. Dette taler for at det inntas i dl. § 131a at retten må ha en sterkere oppfordring til vurdere om tillatelse bør gis i den enkelte sak.²¹⁸

Det kan for øvrig også tenkes at løsningen er å satse på holdningsarbeid blant journalister og pressefotografer²¹⁹, der de blir mer bevisst på i hvilke situasjoner de kan fotografere siktede i tilknytning til straffesaker.

5.3 Konklusjon og veien videre

En anvendelse av fotoforbudet i dl. § 131a er underlagt de begrensninger som følger av EMK art.10. Gjeldende rett er at dersom det foreligger "helt særegne hensyn", vil et fotoforbud etter norsk rett allikevel ikke kunne gjøres gjeldende på bakgrunn av art.10. Dette innebærer en helhetsvurdering, der det er antatt at for eksempel politivold vil kunne begrunne et unntak fra fotoforbudet. I vurderingen av om det foreligger "helt særegne hensyn", kan man også anvende EMK art.8 som tolkningsmoment mot at dl. § 131a skal tolkes innskrenkende av hensyn til ytringsfriheten.²²⁰ EMK art.8 verner om privatlivet, både den fysiske og psykiske integritet. Ellingsen mener dessuten at det i tilfeller hvor det skulle være nødvendig med en slik korrigering fra fotoforbudet, må dette kunne ivaretas gjennom rettsstridsreservasjonen, som gjør at en handling likevel er rettmessig, til tross for at den er forbudt ved lov.²²¹

²¹⁵ Ellingsen 2006 s.58

²¹⁶ Mathiesen 2002 s.244

²¹⁷ Ot.prp.nr.55(1997-98) s.41

²¹⁸ Ellingsen 2006 s.58

²¹⁹ Engum 2005 s.58

²²⁰ Engum 2005 s.55, under henvisning til Eggen 2002

²²¹ Ellingsen 2006 s.44

Når det gjelder hva som skjer videre i forhold til den videre praktiseringen av fotoforbudet, så klaget de to forhenværende redaktørene av Dagbladet og Aftenposten Høyesteretts avgjørelse²²² inn for menneskerettsdomstolen. Domstolen kunne ikke avvise klagen²²³, og kom til at klagen under art.10 reiste komplekse rettslige og faktiske spørsmål som burde avgjøres etter en materiell gjennomgang av saken. Det blir nå interessant å se både hvordan EMD vurderer dl. § 131a i forhold til EMK art.10, samt hvordan Høyesterett en eller annen gang velger å tolke EMD sin enda ikke avsagte avgjørelse.

²²² Rt.2004 s.510

²²³ EMDN-2004-34438, 1.avdelings avvisningsavgjørelse

6. Litteraturliste

6.1 Litteratur

- Aall, Jørgen. Rettsstat og menneskerettigheter. Bergen 2004. ISBN 82-450-0209-7
- Andenæs, Johs. Norsk Straffeprosess. Bind 1. Oslo 2000. ISBN 82-05-21903-6
- Andenæs, Mads T./Elvik, Halvor. Stopp pressen!? Oslo 1984. ISBN 82-00.07205-3
- Bing, Jon. Personvern i faresonen. Oslo 1991. ISBN 82-00-02834-8
- Bøhn, Anders. Domstoloven – kommentatorutgave. Oslo 2000. ISBN 82-518-3109-1
- Castberg, Frede. Forelesninger over rettsfilosofi. Oslo 1965
- Eggen, Kyrre. Norges internasjonale forpliktelser på ytringsfrihetens område. Særskilt vedlegg nr. 1 til NOU 1999:27 ”Ytringsfrihet bør finde sted”
- Eggen, Kyrre. Ytringsfrihet. Oslo 2002. ISBN 82-02-21771-7
- Engum, Anette. Fotografering av siktede i straffesaker – et vern for ytringsfriheten? Oslo 2005. ISBN 82-7226-087-5
- Kolsrud, Kjetil. Dørene lukkes – om offentlighet i domstolene. Oslo 2002. ISBN 82-02-21776-8
- Kvam, Bjarne/Røssland, Lars Arve. Tilfeldig gapestokk. Bergen 1998. ISBN 82-533-0285-1
- Mathiesen, Thomas. Makt og medier. En innføring i mediesosiologi. Oslo 2002. ISBN 82-530-2440-1
- Raaum, Odd. Dressur i pressen. Oslo 2003. ISBN 82-15-00335-4
- Schiøtz, Cato. Utredning om personvern ut fra en juridisk synsvinkel. – vedlegg nr. 1 i NOU 1996:12 Medieombud
- Wolland, Steingrim/Øvrum, Rolf. Budbringerens dilemma. Oslo 1992. ISBN 82-7147-106-6

6.2 Artikler og avhandlinger

- Aarli, Ragna. Syndens sanne ansikt. Lov og Rett nr. 7 2003 s. 407
- Aarli, Ragna. Fotoforbudet for fall? Tidsskrift for strafferett nr. 2 2004 s. 179
- Ellingsen, Kari M. Mediedekning av straffesaker. Juridisk hovedoppgave. Universitetet i Oslo 2006
- Haaheim, Sjak R. Pressefotografene og siktede i straffesaker. Spesialavhandling 5. avdeling juridikum. Universitetet i Oslo 2000.
- Hanssen, Inge D. Åpenhet i domstolene. Oslo 2006. Finnes på:
<http://www.offentlighet.no/filestore/2006-023Nordiskeland.doc>

6.3 Lovregister og regler

- Lov av 17. mai 1814 Grunnloven
- Lov av 22. mai 1902 nr. 10 Straffeloven
- Lov av 13. august 1915 nr. 5 Domstoloven
- Lov av 12. mai 1961 nr. 2 Fotografiloven (Åndsverkloven)
- Lov av 13. juni 1969 nr. 26 Skadeerstatningsloven
- Lov av 22. mai 1981 nr. 25 Straffeprosessloven
- Lov av 22. mai 1981 nr. 27 Om endringer i domstoloven
- Lov av 21. mai 1999 nr. 30 Menneskerettsloven
- Kongelig resolusjon av 4. juni 1999 nr. 567
- Forskrift av 15. november 1985 nr. 1910 Forskrift om fotografering, filmopptak og opptak for radio eller fjernsyn under hovedforhandling i straffesak.
- Rundskriv G-134/81 fra Justisdepartementet av 02.06.1981

Rundskriv G-187/85 fra Justisdepartementet av 20.11.1985

6.4 Internasjonal lovgivning

Den europeiske menneskerettighetskonvensjon av 4. november 1950

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 16. desember 1966

Lov om rettens pleje LBK nr. 910 af 27. september 2005, Danmark

6.5 For- og etterarbeider

Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker av 1969 (Innstillingen)

NOU 1984:27 Ny påtaleinstruks

NOU 1988:2 Kildevern og offentlighet i rettspleien

NOU 1996:12 Medieombud

NOU 1999:19 Domstolene i samfunnet

NOU 1999:27 ”Ytringsfrihed bør finde Sted”

NOU 2002:4 Ny straffelov

Ot.prp.nr. 35 (1978-79) Om lov om rettergangsmåten i straffesaker

Ot.prp.nr. 55 (1997-98) Om lov om kildevern og offentlighet i rettspleie

Innst. S. (1995-96) Innstilling fra justiskomiteen om forslag fra stortingsrepresentant Olav Akselsen om forbud mot offentliggjøring av navn og bilde på mistenkte/siktede personer og et bedre rettsvern for ofre.

Innst. O. nr. 37 (1980-1981)

Innst. O. nr. 28 (1998-99) Om lov om endringer i rettergangslovene m.m.

St. mld. nr. 26 (2003-04) Om endring av Grunnloven § 100

6.6 Høringsuttalelser og brev

Brev fra Riksadvokaten av 27.01.1993

Justisdepartementet i en pressemelding av 25.05.1999

Norsk Presseforbund. Høringsuttalelse, Film og lydopptak av rettsforhandlinger i straffesaker, 26.05.2005

6.7 Norske høyesterettsavgjørelser

Rt. 1896 s. 503 ”Aars-dommen”

Rt. 1952 s. 1217 ”To mistenkelige personer-dommen”

Rt. 1987 s. 1082 ”Tinghusfoto-saken”

Rt. 1994 s. 174 ”Blichfeldt-dommen”

Rt. 1996 s. 13 ”Smol-kjennelsen”

Rt. 1999 s. 1472 ”Landås-saken”

Rt. 2000 s. 996

Rt. 2001 s. 568

Rt. 2003 s. 593 ”Valebrokk-kjennelsen”

Rt. 2004 s. 510

6.8 Førsteinstans- og lagmannsrettsavgjørelser

RG 1967 s. 75

Ålesund byrett i dom av 17.02.1987, sak nr. S 111/1986

LE-1997-433
RG 2001 s.1375
Dom i Herredsretten nr.01-00051 av 2001
Agder lagmannsrett den 13. februar 2002
Nedre Romerike tingrett i dom av 15. oktober 2003
TTRES-2007-91186

6.9 Dommer fra Den europeiske menneskerettsdomstolen i Strasbourg

Handyside vs UK, Series A no. 24 1976, appl.no. 5493/72
Sunday Times vs UK, Series A no. 30 1979, appl.no. 6538/74
Silver and others vs UK, dom av 25.03.1983
Barthold vs Germany, dom av 25.03.1985, appl.no 8734/79
Huvig vs France, dom av 24.04.1990, appl.no. 11105/84
Observer and Guardian vs UK, Series A no. 216 1991, appl.no. 13585/88
Sunday Times vs UK, Series A no. 217 1991, appl.no 13166/87
P4 Radio Hele Norge ASA vs Norway, EMD-2001-76682
EMDN-2004-34438, 1.avdelings avvisningsavgjørelse

7. Vedlegg

FOR 1985-11-15 nr 1910: Forskrift om fotografering, filmopptak og opptak for radio eller fjernsyn under hovedforhandling i straffesak.

Fastsatt ved kgl.res. av 15. november 1985 i medhold av domstolsloven § 131 a tredje ledd. Fremmet av Justis- og politidepartementet.

§ 1. Søknad om tillatelse til fotografering, filmopptak eller opptak for radio eller fjernsyn under hovedforhandling i straffesak skal så vidt mulig sendes retten før hovedforhandlingen begynner. Søknaden skal angi formålet med fotograferingen eller opptaket og hvordan fotograferingen eller opptaket er tenkt gjennomført under hovedforhandlingen.

§ 2. Før det treffes avgjørelse om fotografering eller opptak under hovedforhandlingen, skal sakens parter gis anledning til å uttale seg. Dersom det ønskes fotografering eller opptak også av andre som deltar i saken, skal dessuten disse gis anledning til å uttale seg før retten eventuelt gir tillatelse til slik fotografering eller opptak.

§ 3. Retten kan tillate fotografering eller opptak under hovedforhandlingen når

- a) fotograferingen eller opptaket skjer i undervisningsøyemed,
- b) saken har betydelig offentlig interesse, eller
- c) andre særlige grunner foreligger.

Tillatelse etter første ledd skal likevel ikke gis når fotograferingen eller opptaket kan antas å få uheldig virkning for behandlingen av saken. Tillatelse skal også nektes når tiltalte er mindreårig eller når fotografering eller opptak av andre grunner vil medføre en urimelig belastning for tiltalte, hans nærmeste eller for andre berørte som deltar i saken.

§ 4. Retten kan fastsette nærmere vilkår for hvordan fotograferingen eller opptaket skal gjennomføres. Det kan herunder blant annet bestemmes at fotografering eller opptak bare skal kunne skje under bestemte deler av hovedforhandlingen, eller at det bare skal kunne foretas fotografering eller opptak bare for radio. Retten kan også bestemme at fotografi eller opptak ikke skal offentliggjøres eller at dette først skal kunne skje etter en nærmere fastsatt tid.

§ 5. Retten påser at fotograferingen eller opptaket gjennomføres på en forsvarlig måte og innenfor de rammer som er satt i tillatelsen. Retten kan på ethvert tidspunkt trekke tilbake tillatelsen.

Er det tatt fotografier eller gjort opptak i strid med tillatelsen, gjelder straffebestemmelsene i domstolsloven § 198 tredje ledd tilsvarende.

Reglene trer i kraft 1. januar 1986.